

ENDÜSTRİLEŞME VE ŞEHİRLEŞMENİN BAZI SOSYAL SONUÇLARI (*)

Joseph A. KAHL

(Dr. Beşir ATALAY **)

Cemiyetin endüstrileşme ve şehirleşme vasıtasıyla değişimi halen bilim adamlarının ve bu meselelerle ilgilenenlerin önem verdikleri konulardır. (1). Daha önce dünyadan tecrid edilmiş veya geleneklerin kalıpları içine sıkışmış cemiyetlere mensup insanların çağdaş teknolojinin maddi faydalarından istifade etmek maksadıyla tarihin bu akışına karşılamalarıyla birlikte İkinci Dünya Harbinden beri sanayileşme hızı artmıştır. Aslında onlar bu maddi faydaları elde etmenin yanında geleneksel kültürlerini de muhafaza etmeyi ummuşlardır, ne var ki 18. Asırda İngiltere'nin bu yolu açmasından bu yana tecrübeler onların bu limitlerinin bir ütopyadan ibaret olduğunu göstermiştir. Çünkü üretim tarzındaki değişiklikler kültürün geri kalan kısımları üzerinde derin tesirler icra eder. Bu genelleme sosyal bilimlerin alanındaki diğer genellemeler kadar kesindir, fakat endüstrileşmenin spesifik neticelerinin neler olabileceğini anlamak isteyenlere yol göstermek bakımından da oldukça soyuttur. Bazı yeni çalışmalar bu bakımdan bize yardımcı olabilirler.

"Gelişme" süreci birbirine örülmüş bir seri ekonomik değişmeyi beraberinde getirir: 1-Tecrid olmuş, kendi kendine yeterli kırsal ekonomilerin uluslararası ekonomi ile çok kuvvetli bağları olan bir ulusal ekonomi içinde bütünleşmesi; 2-Şahsi tüketim veya takas için üretimin yerini satış için üretimin alması ve dolayısıyla

(*) İşletme Fakültesi İşletme Yönetimi Bölümü Asistanı

(**) Bu makalenin alındığı yer: W.A. Faunce, Readings in Industrial Sociology, by Prentice Hall, Inc. Englewood, New Jersey, 1967, Sh. 28-67.

(1) Yazar, bibliyografik yardımı olan iki seminerdeki öğrencilere ve bu makalenin ilk müsveddelerini okuyarak çok faydalı görüşlerini, eleştirilerini belirten Washington Üniversitesindeki meslektaşlarına borçlarını burada belirtmekten memnuluk duyar.

paranın öneminin artması; 3-Büyük sermaye kullanımını gerektiren ve evrensel bilime dayalı yeni teknolojinin tarıma ve sanayiye girmesi; 4-Taşıma ve haberleşme araçlarının muazzam şekilde büyümesi; 5-Modern çiftliklerde üretilen yiyecek fazlasını tüketen kasabave şehirlerin (köylerden iç göç vasıtasıyla) birer sanayii, ticaret ve politik kontrol üssü olarak sürekli büyümeleri; 6-Meslekler, şehir, köy ve bölgeler arası işbölümünde uzmanlaşmanın devamlı gelişmesi. (2).

Ekonomik gelişme, endüstrileşme ve şehirleşme farklı değişkenler olarak düşünülebilirse de gerçek hayatta bu üçü kapsamında bir bütünün (Complex) birbirine karışmış unsurları olarak ortaya çıkarlar. Yukarıdaki paragrafta sıralanan değişiklikler birlikte meydana gelirler ve hiçbir ülke, bu değişiklikler arasında yeterli bir uyum olmadan gelişme yolunda fazla ilerleyemez. Netice itibariyle, sosyolog bu kompleksin tümünü veri olarak alabilir ve bunun büyüyen şehirlerdeki sosyal org anizasyonlara etkilerini inceleyebilir. Çalışmamızın amaçları bakımından, ailede, meslekte, eğitimde ve tabakalaşmadaki değişimler üzerinde duracağız, politika ve dindeki değişimler veya kırsal kesimdeki modernleşme konularına pek az yer vereceğiz.

Burada ortaya konan meseleler eskidir ve Karl Marx'tan beri sosyal teorinin merkezini teşkil etmişlerdir. Netice olarak, bu makalede tartışılan fikirlerin pek çoğu uzun ve değerli bir geleneğe sahiptirler. Fakat harbi takibeden yıllarda çoğunlukla tarihi çalışmalar üzerine temellenmiş olan geleneksel formülleri aşmamıza imkan veren araştırma verileri ortaya çıkmıştır. Bu yeni veriler iki grupta toplanabilir: Hızlı büyüyen şehirlerde yapılan saha çalışmaları ve önemli istatistik verilerinden veya genel nüfus sayımından alınan ulusal istatistikler. Benim amacım, daha es-
ki görüşlerin deneysel sonuçlara en uygun modellerine ^{dayanarak} yeni verileri anlamlı bir yapı içinde organize etmektir. Yeni literatürün tamamını gözden geçirmek için bir iddiamız yoktur; sadece temel monografileri ele alacağım ve yeri geldikçe aralarından örnekler vereceğim.

(2) Ekonomik temel için yazar, esas olarak N.S. Buchanan ve H.S. Ellis'in "Approaches to Economic Development" (New York: Twentieth Century Fund, 1955) kitabına dayanmıştır.

Bu çalışmada kalkınma sürecinin, şu veya bu kültürün geleneklerine bağlı olmadan zuhur etme istidadını gösteren sosyal tesirlerini, başka bir ifade ile, geneli, evrenseli vurgulayacağım. Mahalli geleneklerin elbette bir rolü vardır ve bu sebeple nihai sonuç muayyen bir kültürün mahalli formlarının, çağdaş endüstriyel cemiyetin genel, sosyal formları ile bir terkididir. Henüz ne kadar hareket sahası olduğunu, endüstri toplumunun merkez konusu etrafında ne kadar değişimin mümkün olduğunu bilmiyoruz. İşte bunu bulmak mevcut karşılaştırmalı araştırmaların en başta gelen görevleridir.

NÜFUS ARTIŞI

Kendi kendine yeterli, tecrid olmuş köylerden meydana gelen geleneksel cemiyetin nüfus artış oranı çok düşüktür. Nüfusun iki katına çıkışı en azından bir asır alır ve normal olarak bulaşıcı hastalık ve açlığın aksi tesir icra eden güçleri meydana gelen büyümenin onda birini geri alıyordu. Ekonomik gelişme bu görüntüyü değiştirmiştir. Daha gelişmiş taşıma araçları yiyecek maddelerini bolluk sahalardan bunların kat olduğu bölgelere taşımayı mümkün kılmıştır; temiz su ve kanalizasyon şebekeleri gibi genel sağlığı koruyucu vasıtaları tesis etmek için ekonomik kaynaklar bulunmuştur; ve dış dünya ile ilgilinin kurulması penicilin, DDT gibi bulaşıcı hastalıkları kontrol etmek için gerekli ucuz malzemenin kısa sürede ithalini sağlamıştır. Ne zaman ki ekonomik gelişme biraz daha ileri gider, genel yaşama standardı yükselir ve daha iyi beslenme ve tıbbi bakımı temin eder, o zaman ölüm oranında çok belirgin bir düşüş görülür.

Nüfus artışı, açıktır ki, doğumların ölümlerden yüksek oluşunun bir sonucudur. Ekonomik gelişme sürecinin farklı dönemlerinde doğum ve ölüm oranlarının her ikisini de etkiler. Avrupa'da, endüstrileşmenin ilk yıllarında, taşımada, şehirdeki sağlık teşkilatlanmasında ve genel beslenmedeki gelişme ölüm oranını uzun dönemde yavaş şekilde düşürdü; 19. asırda modern tıptaki büyük keşifler ise ölüm oranını iyice azalttı, doğum oranı ise ailedeki tedrici değişimin neticesinde zaten düşmeye başlamıştı. Ailedeki tedrici değişme şehir insanını köy insanına kıyasla daha az çocuk istemeye yöneltmişti. Fakat, günümüzde değişme oranı daha hızlıdır ve safhaların sırası farklıdır; modernleşmenin ilk safhalarındaki ülkeler, hepsi bir arada olmak üzere, önce taşımayı geliştirirler, yiyecek stokunu artırırılar, şehirlerini temizlerler ve bilimsel tıbbi daha gelişmiş

ülkelerden ithal ederler. Bu değişmelerin hepsi, şehirleşmenin bir sonucu olarak, ortalama aile büyüklüğündeki değişmeden önce meydana gelebilir. Sonuç, ölüm oranında büyük azalış, yüksek doğum oranınının devamı ve nüfus patlamasıdır. (3).

Bu ani büyümeye iyi bir örnek teşkil eden, ilk elden tecrübe sahibi olduğum yeni gelişen bir ülke olan Meksika'ya ait bilgiler mevcuttur. (4) Meksika'nın zaptedilmesinden önceki nüfusu 9 milyon olarak tahmin edilir. 16. yüzyılın başlarında zaptedilmesi ve bunun ilk neticeleri, nüfusu yaklaşık olarak yarı yarıya azalttı; bundan sonra durgun, katı, istikrarlı bir sosyal sistem kuruldu ve nüfusta çok yavaş bir artış oldu. 1800'lerde 6 milyon, 1895'lerde 12 milyon nüfus vardı. Endüstrileşme Diaz'ın diktatörlüğü altında başladı; 1910'da Diaz'ın rejimi devrilmeden hemen önce nüfus 15 milyona ulaştı. 1910'dan sonra ki 10 yıllık devredeki iç savaşın acımasız şiddeti nüfusu hemen hemen bir milyon azalttı. Böylece zaptedilişinden 400 yıl sonra nüfus ancak yaklaşık %60 artmış oldu.

1920'lerin barış yıllarında yeni bir ekonomik-sosyal gelişme devresi başladı. Sonuç, daha önce görülmemiş bir nüfus artması idi: 1930 da 16.553.000, 1940 da 19.654.000, 1950 de 25.791.000, 1958 de 33.000.000.

Devrimden buyana doğum oranı muhtemelen binde 40 ile binde 46 arasında yer almıştır, fakat ölüm oranı devamlı olarak düşmüştür. Devrimden önce binde 30'du, 1940'larda binde 25 civarındaydı ve şimdi binde 12'dir (5).

(3) B.F. Hoselitz, ed., "Agrarian Societies in Transition", Annals of American Academy of Political and Social Science, 305 (May, 1956), 1-12.

(4) İstatistik ayrıntı için şunlara bak: J.E. Iturriaga, La Estructura Social y Cultural de Mexico (Fondo de Cultura Económica, Mexico, 1951); Manuel German Parra, La Industrialización de Mexico (Imprenta Universitaria, Mexico 1954) and Julio Duran Ochoa, Poblacion, Mexico (Fondo de Cultura Económica, 1955).

(5) Ölüm oranındaki düşüşün en önemli sebebi şüphesiz çocuk ölümlerinin azaltılmasıdır. Doğumun ilk yılında ölen çocuk sayısı 1895'te binde 317 iken 1953'te binde 95'e düşmüştür.

Doğum ve ölüm oranları arasındaki fark tabii nüfus artışının yıllık oranını meydana getirir ve onun trendini belirler; bu devrimden önce binde 14 dolayındadır, 1930'lerde binde 19, 1940'lerde binde 25 idi ve şimdi binde 31-34 arasındadır (yani, her yıl yüzde 3.1-3.4 arasında bir büyüme ekleniyor) (6). Mevcut tabii nüfus artış oranı 25 yıldan daha az bir sürede nüfusu iki katına çıkarmak için yeterlidir, eski durumda bunun için 400 yıl gerekiyordu. Meksika, nüfus artış hızı bakımından bugün için dünyada en üst sıralarda yer almakla beraber, özel bir durum arz etmemektedir. Latin Amerika'da, Orta Doğu'da ve Asya'da diğer birçok ülke aynı olgunun içindedirler. Şayet bir ülke ekonomik anlamda geliyecekse halkın hayat seviyesini yükseltmek ve sermaye yatırımları için bir üretim fazlası sağlamak anlamında tarım ve endüstriyel üretimini nüfusundan daha hızlı artırmalıdır.

II. Dünya Savaşından sonraki yıllarda Meksika Nüfus artışının iki misli olarak üretimini artırmıştır; netice olarak; Meksika halen büyük bir patlama dönemi içindedir. Bu hadise son zamanlara aittir, öyle görünmektedir ki, devrimden harbe kadar, nüfustaki büyüme üretimdeki artışı aşmıştır.

Şimdi endüstrileşen ve bunun neticesi nüfus patlamasına uğrayan ülkeler, Amerika ve Avrupa'nın hızlı gelişme dönemlerinde karşılaştıkları zorluklardan daha büyüğü ile yüzyüzedirler. Mesalâ, İngiltere'nin nüfusu 19. yüzyılın ilk yarısında ortalama % 01.4 yıllık artış, ikinci yarısında ise % 02.4 yıllık artış (göçler dahil) göstermiştir. ve mevcut artış hızı, devam eden savaş sonrası çocuk patlamasına rağmen Meksika'nınkinin yarısı kadardır. Hindistan ve Rusya gibi ülkelerde de Mevcut artış Amerika'da olduğu gibidir.

Genel endüstriyel gelişme ve sağlık ve ilaç konusunda hesaplı bir devlet politikası, ölüm oranını bir nesil boyunca binde 40'tan bindel0'a düşürebilir.

- (6) Meksiko'ya ait bütün istatistiklerden şüphelenilir, ve bu özellikle yakın zamanlara kadar yapılan bütün hayat istatistikleri için doğrudur. Bu sebeple, burada verilen tabii artış tahminleri nüfus sayımlarındaki artan büyümelere göre düzenlenmiştir, ki bunlar hayat istatistiklerinden daha tamdırlar. Manuel German Parra, op, cit., Table 23'e bak. Göçler 17. asırdan sonra önemsizdir.

Doğum oranındaki düşüş genellikle daha yavaş oluyor. Doğum kontrolü için aletlerin ortaya çıkışı ve daha küçük aile arzusunun geliştiren şehir hayatının baskısı (aşağıda bu detaylı olarak açıklanacak) II. Dünya Savaşı'ndan itibaren Avrupa Ülkelerinde ve Amerika'da doğum oranını istikrarlı bir nüfusa ulaşıya veya böyle bir nüfus umulana kadar yavaş yavaş düşürdü. Fakat, yine doğum oranında bir artış var şimdilerde, yine de, sonuç olarak, meydana gelen nüfus artışı yeni gelişen ülkelerdeki ile karşılaştırıldığında çok yavaş sayılır. Şimdiye kadar ki verilerden anlaşılmaktadır ki Latin Amerika ve Asya Şehirleri, doğum oranında, kendilerini çevreleyen köylere göre bir azalış gösteriyorlar, fakat, aile büyüklüğünün, Kuzeydoğu Avrupa Kültürü Ülkelerinde olduğu kadar aşağı düşeceğine dair henüz bir garanti yok (7). Ve nüfusun sıyah Afrika şehirlerinde göstereceği seyri henüz tahmin bile edemeyiz.

Zaman çetin bir faktördür. Gelişme sürecinin olabilmesi için yatırımların yapılmasını sağlayacak gelir fazlasının bulunması gerekir. Fabrikalar inşa edilmeli, makineler işletilmeli, tarım makineleri ve gübre kullanılmalıdır. Kırsal kesimdeki fazla nüfusu çekmek için endüstri merkezleri ve iş kaynakları olarak şehirler meydana getirilmeli. Aynı zamanda, karayolları, demiryolları, okullar ve hastahaneler inşa edilmeli. Meseleyi daha da ileri götürürsek, halk, durgun bir yaşama şekline dayanan geleneksel hayattan bir defa çıktıktan sonra, devamlı yeni tüketim malları istemeye başlar; ve bir "Beklentiler Devrimi"ni başlatır. Bunun neticesi olarak, kendisini modernleşmeye doğru götüren değişiklikleri bir kere başlatan ülke, kendi kendine yeterli büyümeyi idame ettirmek için, üretimini nüfusundan önemli miktarda daha fazla artırmalıdır; hatta bunu başbaşa götürsek kaçmaz ve devrimsiz mümkün değildir. Önce, hızlı bir sanayileşme ile karşılanması gereken bir kritik hızlı nüfus artışı dönemi vardır, daha sonra şehirleşmenin tedrici tesirleri doğum oranında bir azalma meydana getirir ve dolayısıyla arkasından daha yavaş bir büyüme dönemini başlatır.

(7) T. Lynn Smith, "The Reproduction Rate in Latin America: Levels, Differentials and Trends", *Population Studies*, XII (July, 1958), 4-17.

KÖYDEN ŞEHRE

Geleneksel dünya köy dünyasıdır; insanların % 70 ve ya daha fazlası köylerde yaşıyor ve onların primifif teknikleri ile ürettikleri besin maddelerinin fazlası ancak bir miktar şehirliyi beslerdi. Her köy kendi ihtiyaçlarının pek çoğu bakımından kendi kendine yeterli ve en çok küçük çapta bir ticaret için dış dünya ile bağlantı kurardı.

Fakat, çağdaş dünya şehir dünyasıdır. Nüfusun % 10'undan daha az bir kısmı (modern üretim teknikleri ve iyi topraklar ile) şehirde yaşayan % 90 civarındaki nüfusu besleyebilir. Şehir nüfusu % 90'dan az da olsa, bilime, ticarete, üretime, yayın organlarına ve politikaya şehir hakimdir. Çağdaş kültür şehirlerde doğar ve köylere doğru yayılır.

Hızlı gelişme esnasında, köyden şehre gelen, akla durgunluk verecek sayıda genç insan vardır. Şayet bir çiftçinin olgun yaşa erişmiş sekiz çocuğu varsa, sadece ikisi köyde kalır. İstikrarlı bir köy nüfusunun devam ettirilmesi için bu gerekir. Aslında, gelişmenin ilk yıllarında, yeni topraklar kullanıma açılır ve eski olanlar daha kalabalıklaşırken kırsal nüfusta genellikle yavaş bir büyüme vardır (gelişmenin daha sonraki safhalarında, kırsal nüfusun mutlak büyüklüğünün düşmesi muhtemeldir, çünkü çiftlikler büyümekte ve el ile değil, makina ile çalışılmaktadır). Fakat kırsal nüfusta yavaş bir artış çiftçilerin çocuklarının hepsini istihdam etmek için yeterli değildir; onların çoğu yetiştiklerinde iş aramak için şehre gitmelidirler.

Bir defa daha Meksika'ya örnek olarak verebiliriz: 1910'da nüfusun % 22'si şehirde yaşıyordu, fakat 1950'de bu oran % 43'e yükseldi (8). Bu, kırk yıl içinde kırsal nüfus % 37 artarak, 10.812.000'dan 14.808.000'e yükseldi. Fakat şehir nüfusu 4.348.000'den 10.983.000'e

(8) 1910'da, şehir, 2000 veya daha fazla kişinin oturduğu yer kabul edildi. 1950 de ise daha standart tanım olarak 2.500 kişinin oturması esas alındı.

yükseldi, yani % 153 arttı. Ülkenin başşehri Mexico City'nin büyümesi olağanüstülük arzeder: 1910'da 721.000'den 1950'de 3.050.000'a....1958 de ise başşehrin nüfusu 5 milyon olarak tahmin ediliyordu. Mevcut büyüme oranı % 7'dir veya 12 yılda iki katına çıkıyor demektir. Halihazırda orada oturanların yarısı köylerden veya küçük kasaba ve şehirlerden göçerek gelmişlerdir.

Şehirler geniş ve kozmopolittirler. (9). İnsanlararası temaslar şahsiyetin her yönü ile değil, sadece ihtisaslaşmış roller olarak kalmaya meylederler. İşyeri evden farklı ve bunun her ikisi de ibadet yerinden farklıdır. Herbir durumda insan farklı arkadaş gruplarına sahiptir. Satıcı ve alıcı, öğretmen ve öğrenci, Eski Kilise Musikisini Koruma Derneğinin üyeleri, hatta "komşular" ancak özel maksatlar için birbirleri ile münasebetlerde bulunurlar, birbirleri ile hayatlarının bütün yönleri ile ilişki içinde değildirler; yeterince zaman yoktur buna, ve bu ihtisasa dayalı ilişkilerin etkilerini de zedeleyecektir (meselâ, öğrencilere not vermede öğretmenin aile kökenini gözönüne alması gerekmez.) En yakın aile fertleri ve çok az sayıda yakın arkadaşlar uzun süreli temaslara, işle ilgili değil şahsi temaslara, ihtisaslaşmış ve dolayısıyla sathi bağlılıklara değil mutlak bağlılıklara dayalı sosyal münasebetlerin sınırlarını teşkil ederler.

Şehirde, insanlar arasındaki ilişkiyi para belirler: Şehirli mal ve hizmet alıp satarlar ve paraya dayalı oyunlar oynarlar, böylece ancak benzer gelire sahip olanlar aynı oyunu oynayabilir ve aynı kulübe üye olabilirler. Hatta insanın komşusunu bile para belirler, oturacak yer için rekabet, komşuları "kaliteye" veya maliyete göre ayıklar. Para ilişkisi sosyal statünün ve dolayısıyla sosyal münasebetlerin temel belirleyicisi olarak akrabaların ve küçük toplum adetlerinin yerini alır.

Şehirdeki hayatın "ferdiyetçi" olduğu sık sık söylenir. Bana göre, bu terim sosyal bilimler dilinde en kaypak ve en az faydalı olanıdır. Evet, şehirde pekçok insan yalnızdır; klanın yok olduğu, geniş silenin zayıfladığı,

(9) Louis Wirth, "Urbanism as a Way of Life", Amerikan Journal of Sociology, 44 (July, 1938);

komşuluğun manasızlaştığı ve dolayısıyla şehirdeki ferdin kararlarında, köylünün veya kabile mensubunun kini çok aşan bir serbestialanına sahip olduğu doğrudur. Fakat, ferdin bütün grup bağlarından azade olduğu doğru değildir. Şehir hayatının kilit unsuru gurup başlarının çeşitliliğidir. Bunların herbiri grup üzerinde güçlü etkiye sahip olabilir, fakat herbiri davranışın özel bir sahası ile sınırlıdır ve diğerleri tarafından dengelenir. Halk toplumunda (köy V.S.) aile, genellikle mülkü, evliliği, işi ve dini kontrol eder. Burada fert, hayatının bütün önemli yönlerini dolduran birtek küçük grubun üyesidir. Şehirde ise fert birçok grup ile karşılıklı etkilerin içindedir. O, kendi şahsi hürriyetine sahiptir, içinde iş arkadaşlarından bir ekiple buluşur; evde, ebeveyninin, akrabalarının, eşin ve çocukların ayrı ayrı haklarını verir, hepsi ile farklı düzeyde ilişkilerini yürütür; ayrıca iş hayatındaki hedeflerin hayatın önemli amaçlarının bütününü teşkil etmediğini söyleyen bir klişenin üyesi olabilir v.s. Bu fert çok büyük seçme alanına sahiptir ve bir grubu diğerine karşı denge unsuru olarak kullanabilir. Akıllı kararlarla onların çeşitli isteklerini ustalıkla idare edebilir ve böylece yerine göre kendi özel hayatını kendine uygun düşecek şekilde organize eden aşırı bir ferdiyotçi gibi görülebilir. Fakat gerçek şudur ki, onun kendi hedefleri aslında bu gruplardan alınmıştır; o grup kurallarına uyar, grup üyeliğinden şahsi tatmin duyar, düşünceleri grubun görevini tamamlamasını azamileştirmek çerçevesinin dışına çıkamaz. İş gruplara, dinlenme ve eğlenme, serbest zaman grupları, çekirdek aileler... bunlar ferdi kendilerine bağlayan, Kendi esprileri içinde ona şekil veren "sıkı" gruplardır. Tipik bir şehirli tecrid edilmiş biri değildir; onun kolektif hayata iştiraki büyük, fakat herhangi bir gruptaki iştiraki sınırlı seviyededir (10).

- (10) Belki, ferdiyotçilik ve hatta tecrid olma üzerindeki bazı vurgulamalar Şikago'da Park'ın talebelerinin, taksit dâvâsı salonu kızları veya tek odada kalanlar gibi şehirliilerin aşırı tiplerini arama ve tanımlama teşebbüslerinden kaynaklanıyor. Fakat bu aşırı tipler "ideal şehir hayatı tipi"ni belirlemek için kullanılmazlar. Durkheim, kendi modern toplum modelini tartışırken, hem küçük cemaatlerdeki katı geleneklerin sosyal kontrolünü kaybediği, hem de şehir hayatına adapte olmuş grupların yeni sosyal kontrolünün doğuşunu vurgulamaktadır.

Süratle büyüyen şehirler köylerden göçmüş çok sayıda şehirli ihtiva ettiğine göre, bunların-köylü ve şehirli vasıflarını meczeden-geçiş mahiyetindeki hayat tarzları ile şehir ortamında doğmuş ve büyümüş olanların arasında eninde sonunda oluşan daha uyumlu hayat tarzını birbirinden ayırmamız gerekiyor. Göçle gelenler, yani geçiş halindeki insanlar birçok köy değerlerine bağlı kalırlar, bu, yeni hayatlarında onlara güven duygusu veren geniş aileye bağlılık gibi... Gerçekten, pekçok şehir iççisi ailelerini köyde, geride bırakıp gelmiş, geçici iççilerdir. Diğer taraftan bazı göçmenler şehir usulünü, erkânını hazmetmeden köy değerlerini hemen fırlatıp atarlar ve onların hayatlarının düzensizlikler (Disorganization) gösterdiği pekçok şehir araştırmalarında belirtilir. Ne köylülük kalıntıları, ne de yukarıda sözü edilen düzensizlik zaman içinde kalıcıdır; eğer gelecek hakkında bir tahminde bulunacaksak köylere sırtlarını çevirmiş, şehirde büyümüş ve şehirdeki hayat tarzı ile bütünleşmiş insanlar üzerinde çalışmamızı yoğunlaştırmalıyız.

MAHALLİLİKTEN MİLLİLİĞE

Çağdaş ekonominin meydana getirilmesi büyük bir pazar ister. Bir işgücü ayrımı ve bir bölgeden diğerine üretim mübadelesi olmalıdır. Çağdaş taşıma ve haberleşme vasıtaları bu mübadeleyi mümkün kılmak için kurulmalıdır.

Bu yeni haberleşme vasıtalarının sosyal tesirleri çok büyüktür... Zannederim Ralph Beals, değişme uyarıcısı olarak bir yolun 20 okul değerinde olduğunu belirtmiştir. Kabilo ve hatta köy toplumlarının uyumu en azından kısmen tecrid edilmiş küçük cemaatlerden meydana gelir, çünkü tecrid olma hadisesi nesillerin ve fikirlerin kaynaşmasını sağlar ve mevcut geleneğin istikrarına yol açar. (11).

Yeni ekonomi mahalli içe kapalılığı kırmıştır. Sadece mallar değil, insanlar ve fikirler de bir bölgeden (hatta bir ülkeden) diğerine serbestçe hareket eder.

(11) Robert Redfield, "The Folk Society", American Journal of Sociology, 52, 1947, 293-308.

Mahalli toprak ağalarının,şeflerin,klanların hatta en-önemlisi mahalli geleneklerin gücü sayıflamıştır.Bu, insana yeni tecrübeler edinme hürriyeti verir,fakat buna karşılık onları önceki şahsi güvenlik kaynaklarından uzaklaştırır (12) Şayet birköye ait değilseniz,ezelden beri ailelerinin orada yaşadığı bir köye ait değilseniz,siz kimsiniz?

Cevap şudur: Siz bir ulusun üyesisiniz.Büyük bir pazarın emniyet ve düzen içinde varolması için ulusal devletin mahalli bölgeler üzerinde otoritesini kurması gerekir.İngiltere ve Japonya gibi,endüstrileşmeden önce milli kimlik duygusu ve etkili bir ulusal hükümet tesis eden ülkeler,Gana ve Endonezya gibi,aynı zamanda hex ekonomilerini modernleştirmeye çalışan hem de ulusal hükümetlerini kurmaya çalışan ülkelere nazaran büyük avantaja sahiptir.Ulusal,ekonomik ve politik hakimiyet gerçeği ve ulusal aidiyet ruhu bir arada bulunur.Belki de neticeyi tayin edebilecek soru şudur?Kimin için ölüm pahasına savaşıacaksınız? Kan bağılılığı olan-aileniz için mi? Kabileniz için mi? Bölgeniz için mi? Ülkeniz için mi? Veya bir' Ülkeler birliği için mi?

Yeni ülkelerde hızla yayılan milliyetçilik ruhu, yeni bir toplum kurmaya yönelik bir itici güç ile zaafa uğrayan mahalli aidiyet duygularının yerine bir ulus üyeliği koymak gibi (genellikle derebeylerinin sultanından kurtulmak istekleri ile desteklenen/ bir hissi ihtiyaçtan kaynaklanır.Bunlar gönül ve kafanın büyük imkanlardır ve sonunadek kullanılmadıkça ekonomik ve politik gerçeklerin bizi ulusal organizasyon bağlarından çok uluslararası bağlara doğru itmesine rağmen,dünya toplumu ile tutarlı ilişkilerin kurulmasını beklememeliyiz.

Mahalli hüviyetin kırılması ve onun yerini alan ulusal (bazen uluslararası) görüş iki süreçten doğar. Köyden şehre insanların fiili göçü,kitle haberleşme araçlarının bütün şehirlere ve nihayet köylere yayılması.Bu ikinci süreç,Colombia Üniversitesi Araştırma Bürosu tarafından Orta Doğu'da 6 ülkenin herbirinde

from

(12) Erich From,Escape/Freedom,(New York:Holt,Rinehart and Winston,1941).

300 civarında denegin katıldığı örnekleme araştırması ile yakın zamanda incelendi.1950'de yapılan bu araştırmalar 1958'de Daniel Lerner tarafından The Passing of Traditional Society isimli kitapta senteze tabi tutuldu. Bu kitaba özel bir dikkat sarfetmemiz gerekir,zira,ih-tiyarların,mehalli halkın çok eski geleneklerini hikaye etselerinin ve bunlardan bazı davranış kuralları çıkar-malarının vurgulandığı bir durumdan bugünün ve yarının ulusal olayları hakkında heyecan taşıyan ve kurmayı ü-mid ettikleri yeni dünya için yeni davranış kuralları arayan gençlerin seslerinin vurgulandığı duruma geçişi incelemek amacıyla öncü bir gayrettir.Bu yeni dünyada kitle haberleşme araçları çok önemliler ve sinema ile radyonun girmesi sonucu artık yazılı metinlere bağlı de-gildir.Nasır,elektronik sesin kudretini isbatladı.Ve bu kitle haberleşme araçlarının iktidar merkezlerinden,şeh-irlerden kaynaklandığına unutmayalım;onlar milli,şehre ait,girift görüş açlarına temsil ederler ve insanları,dar seviyelerinin çok ötesindeki meseleleri düşünmeye sevkederler.

Lerner,haberleşme araçlarında modernleşmenin birbi-ri ile ilgili olaylardan bir paket olduğunu belirtir ve 50'den fazla ülkede şu değişikkenler arasında yüksek bir korelasyon gösterir.Şehirleşme,okuma,seçimlere katılma,yayın organlarını takip (gazetelerin tirajı,sinemaya rağbet,radyo dinleme).Bu paketin fertlerin zihniyetleri üzerine etkileri,insanın şahsiyet duygusu üzerine etkileri aşağıdaki şekilde açıklanmıştır (Sh.:50-51) :

"Geleneksel toplum,insanı akrabalıklar vasıtasıyla birbirinden ve bir merkezden tecrid edilmiş cemaatler halinde bir araya getirir;köy ve şehir arasında iş böl-ümü bulunsaksızın ekonomik bakımdan karşılıklı bağımlılağı asgarî seviyede tutar;bu toplumlarda karşılıklı bağıllığın yokluğundan dolayı insanların ufukları mahal-li olanla sınırlıdır ve aldıkları kararlar sadece bildik-leri durumlardaki tanıdıkları insanlara dairdir.Dolaya-sıyla paylaşılan ikincil sembollere göre formüle edilmiş insanlararası müşterek doktrinlere birbirini tanımayan kişilerin siyasi bir ihtilafta taraf olmalarına veya tartışma ile bir fikir birliğine ulaşmalarına im-kan veren bir ulusal ideolojiye ihtiyaç yoktur.Modern toplumda katılma olayı vardır,şu bakımdan ki,bu toplum fikir birliği ile işler-topluma ait meseleler hakkında şahsi kararlar alan insanlar istikrarla bir müşterek yönetimi mümkün kılmak için tanımadıkları diğer fert-

lerle yeterince mutabakat sağlamalıdırlar. Katılan cemiyet diye isimlendirdiğimiz bu tarihi başarının alametleri arasında insanların çoğunun tahsil yapması, gazete okuması, yasal olarak değiştirme hakkına sahip bulunduğu için karşılığında nakdi ödeme alması, açık piyasadaki para ile mal alabilmesi, seçimlere katılması, kendi şahsi meselesi olmayan pekçok konu üzerinde fikirler serdetmesi sayılabilir. Katılanlardan oluşan toplumlarda özellikle önem taşıyan bir hususta toplumsal meseleler hakkında bir "kanaat sahibi" olması beklenen insanların çok büyük bir yekün teşkil etmesi ve bu insanların fikirlerinin neticeyi tayin etmek bakımından büyük önem taşıdığına inanılmaktadır".

Lerner, en acil şahsi meselelerin ötesindeki birçok şey hakkında fikir sahibi olma kabiliyetine başkalarının duygularını anlayabilme kapasitesi (Empathy) demektedir, ve bunu, başkalarına rollerini üzerlerine almalarını isteyen aşağıdaki gibi sorulara "bilmiyorum" yerine bir fikir beyan ederek verilen cevapların sayısı ile ölçer:

-Şayet bir gazete editörü olsaydınız hangi tür bir gazeteyi yönetmek isterdiniz?

-Hükümet başkanı olsaydınız neler yapardınız?

-Bu ülkede yaşamak istemerseniz hangi ülkede yaşardınız?

Empathy indekslerini esas alarak ve diğer anahtar özelliklerle birleştirilerek, Lerner cevap verenleri beş grup altında toplar:

-Modern: Okur-yazar, çehirli, yayın organlarını takip eder, yüksek empathy.

-Geçiş Durumları:

A. Okuyup-yazması yok, çehirli, yayın organlarını takip, yüksek empathy .

B. Okuyup-yazma yok, köylü, yayın organlarını takip, yüksek empathy.

C. Okuyup-yazma yok, yayın organlarını az takip, yüksek empathy.

D. Okuyup-yazma yok, yayın organlarını az takip, düşük empathy.

-Geleneksel: Okuyup yazma yok, köylü yayın organını az takip, az empathy.

Geçiş durumundaki fertlerin köydeki mutlak zihni tecriddi sadece kısmi adımlarla sıyrılmaya başlayan insanlar olduklarını kaydedelim. Halâ köyde yaşıyor olabilirler, fakat dış dünyaya ilgi gösterirler ve bu konuda düşünmeye başlarlar. Bir defa bu ilgi uyanınca haber araçlarına, özellikle radyo ve sinemaya daha fazla dikkat sarfetmeye başlarlar. Onlar için veya onların çocukları için daha sonraki safha okumayı öğrenmek ve belki de sonunda şehre göçmektir. Köylerin çoğunda B tipinde fazla olay yoktur, fakat bunlar yeni görüşleri taşıdıkları ve komşuları üzerinde büyük tesire sahip oldukları için çok önemlidirler.

Eski toplumda yaşayanların görüşleri ile yeni topluma katılanların görüşleri arasındaki tezatlar mülakatlardan alınan kısa pasajlarda çok açıkça görülür: (Sh. 319-345):

"Bedeviler inanır ki, bir kişinin ülkesinden, akrabası ve arkadaşlarından uzaklara seyahat etmesinin uğursuz bir iş olduğu dedelerinden miras kalmıştır..... Biz Bedeviler sinemaya ihtiyaç duymayız. Oraya gidenler gerçek insanlar değildir. Onlar faydasız ve bütün ahlaki değerlerini kaybetmiş kişilerdir... Okuyanlar ise politikacılar ve belâ arayanlardır. Şayet okumasıyorsanız belâdan ve hükümetten uzaksınız demektir... Amerika mı? O nedir? Nerededir? Biz uzak ülkelerdeki savaşlar hakkında haberleri duymak istemeyiz, onlarla ilgilenmeyi sevmeyiz. Bedeviler kendi aralarında bir kavgaya bağladıklarında da diğer insanları asla rahatsız etmezler. O halde diğer ülkelerin savaşta veya barışta, hangi durumda olduklarından bize ne... Ben sadece evim ve devlemlerle ilgilenirim, çünkü bunlar benim hayatım ve bu dünya ile bağlarımdır. Başka herhangi birşeye aldırman bile, çünkü dış dünyada olan şeylerle ilgilenmek zorunda değilim."

"Radyo evde sadık ve faydalı bir dosttur. Ben onu en iyi arkadaşım olarak görürüm. Filimler, dünyanın diğer taraflarındaki insanların kültür ve medeniyetlerini ulaştırmanın en iyi vasıteleridir. O, bir ülkenin ilerlemesinin aynasıdır. Filimler, günlük hayatımızın vazgeçilmez bir parçası olarak çağdaş dünyanın önemli eğlence araçlarıdır. Filimler olmasa hayatın ne kadar tekdüze olacağını hayâl bile edemem. Herkesin filimlere gitmesi ve hayatın sırları hakkında bazı şeyler öğrenmesi çok temel bir ihtiyaç haline gelmiştir".

Lerner, Orta Doğu'daki istikrarsızlığın büyük kısmının, birbiriyle irtibatlı unsurların gelişme hızları arasında bir uyum bulunmayan düzensiz gelişme süreçlerine bağlanabileceğini ileri sürer. Meselâ, bazı bölgelerde köy yaşlılarının otoritesi sarsılmıştır. Geleneksel yaşlı kuşağın, yön verme ve destek kaynağı olarak, yerini tutabilecek alanda sahneye çıkmış, fakat kökleri bölgesel köylere dayalı yeni bir elit yetişmiştir. Diğer yerlerde ise, yeni işbölümünde henüz kendileri için bir yer açılmayan, Üniversite mezunu, işsiz ve geleceksiz bir elit türemiştir, ve onlar devrimci kışkırtmaların kaynağıdır. Bazı ülkelerde, endüstrinin, ve dolayısıyla işin de bulunmadığı şehirlere köylerdeki nüfus fazlasının gitmesi ile şehirleşme haddinden fazla hızlı gelişmiştir.

Lerner'in kitabı zengin bir bilgi-veri, vukufiyet ve teoriler koleksiyonudur. Maalesef çeşitli ülkelere ait araştırmalar başlangıçta farklı açıklayıcılarca ayrı ayrı analiz edildiği için iyi bir şekilde bir araya getirilmemiştir; ve Lerner, bu neticeleri tam olarak birleştirmede başarılı değildir. Bundan başka, bir gelişme teorisini, değişim içindeki 6 ülkenin durum çalışmasının serileri ve bir örnekleme çalışmasının raporunu takdim etmeğe çalışır. Kimse bunun hepsini bir açık monografi içinde sentez edemezdi. Ve hiç kimse, köy hüviyetinden ulusal bilince geçişte haberleşmenin ve kendini tanımanın rolüne ait böyle önemli sorular getirmedi.

YENİ İŞBÖLÜMÜ:

Endüstriyel ve ticari faaliyetler tarafından beslenen bir şehir nüfusu köy nüfusundakinden çok farklı bir işbölümü meydana getirir. Köy nüfusu, çiftçiler ve buna ilave olarak çok az sayıda (usta, küçük esnaf, papaz, asker, yönetici) gibi uzmanlardan oluşur. Şehir nüfusu ise binlerce farklı uzmanı içine alır (Amerikan hükümeti meslek isimleri sözlüğü 20 binin üzerinde meslek adı sıralar), ki bunların varlığı inaat ustasını, alet yapımcısını, otomobil montaj işçisini, büro işçisini birleştiren ve böylece otomobiller ve evler meydana getiren girift bir değişim sistemine dayanır. Bu mesleki iş bölümü, üzerinde çağdaş organizasyonun gelişme imkanı bulunduğu, ekonomi kurallarına göre teçekkül eden bir işkelettir; ve bir bakıma irra ettiği fonksiyon açısından ilkel toplumların çoğunun temeli olan akrabalık sistemine benzer. Bu sebeple, biz, işbölümü ele alınan herhangi

bir toplumdaki endüstrileşme-şehirleşme derecesinin uygun bir indeksi olarak kullanabiliriz. Sosyolojik amaçlar için muhtemelen en uygun indeks işbölümüdür.

İşbölümü, iki dağılım içinde açıklanmıştır. Faaliyet dalları arasındaki (endüstri, ziraat ve ticaret dahil iç hizmetler) ve sosyo-ekonomik seviyeler (profesyoneller, büro işçileri, işçiler v.s.) arasındaki dağılım. Şimdi bu iki ölçüyü de inceleyelim. Şayet, Amerika Birleşik Devletlerinin tarihi tecrübelerini bir model olarak alırsak (ve öyle görünüyor ki diğer ülkelerde aynı genel trendi takip etmek meylindedirler), ekonomik gelişmenin, faal işgücünün endüstri ve hizmetlerden çok ziraatta toplandığı ilk dönemden, ziraatten endüstri ve hizmetlere eşit oranlarda işgücü kaymasının olduğu ara döneme ve nihayet endüstride büyümenin durduğu ve yegane akımın ziraatten hizmetlere doğru devam ettiği son olgunlaşma dönemine sürekli geçişleri gerektirdiğini görürüz. Diğer bir ifade ile, sistem olgunlaştıkça makineler daha verimli bir hale geldiklerine ve dolayısıyla istihdamı artırmaksızın üretimi artırmak mümkün olduğuna göre, endüstriyel işgücü ihtiyacının bir sınırı olduğu anlaşılmaktadır. (13). Buna karşılık, hizmetler o kadar kolay makineleştirilemez ve bu sektör tarımdaki işgücü fazlasını kendine çekmeye devam eder. Amerika için 1860'dan bu yana bilgiler Tablo 1.1 de verilmiştir.

Tablo:1.1-Faaliyet tipine göre, 1860-1950, Amerikan işgücü.

	İşgücü Oranı %		
	1860	1900	1950
Ziraat, Balıkçılık ve Ormançılık	59	38	12
Endüstri, İnşaat ve maden	20	30	33
Hizmetler (Profesyonel, idare taşıma ve ticaret)	20	31	53
Diğerleri	1	1	2
	TOPLAM:1 100% 100% 100%		
İşgücü miktarı	10.530.000	29.070.000	56.239.000

Kaynaklar: Amerika'nın 1789-1945 Tarih istatistikleri, S.64: Amerika 1954 istatistik sonuçları, s.208.

(13) Colin Clark, The Conditions of Economic Progress (London: Macmillan, 1957).

Şayet dikkatimizi sosyo-ekonomik seviyelere göre dağılıma yöneltirsek tamamlayıcı bir tablo elde edebiliriz (Tablo 1.2'ye bak). Dikkat edilirse, endüstri sistemi doyuma ulaşırken teknik ve profesyonel elemanlara (ki onlar 1870'ten 1950'ye hemen hemen üç misli artmıştır), ve büro işçileri ile satıcılara (onlarda beş misli arttı) daha büyük ihtiyaç duyulur. Yarı vasıflı olan ilave işçiye ise daha az ihtiyaç vardır (iki katına çıktılar). Vasıflı işçilerin miktarındaki artış daha az oldu (%50), vasıfsız işçilerin miktarı hiç artmadı. Böylece, sistem olgunluğa erdikçe, işgücünün devamlı yukarı doğru seviye yükselmesi vardır; mavi yakalıdan beyaz yakalıya, teknik yeteneğin alt derecesinden üst derecesine doğru.

Tablo:1.2-Sosyo-Ekonomik seviyelere göre,
Amerikan İşgücü.1870-1950

	İşgücü oranı %	
	1870	1950
Profesyoneller	3	9
Mülk sahipleri, idareciler, memurlar		
Çiftçiler	24	7
Diğerleri	6	9
Büro işçileri, satıcılar v.b.	4	19
Vasıflı işçiler ve ustabaşları	9	14
Yarı vasıflı işçiler	10	22
Vasıfsız işçiler:		
Tarım işçileri	29	4
İşçiler (tarım işçileri hariç)	9	8
Hizmet sınıfları	6	6
Kaydedilmeyen	-	2

	Toplam	100 % 100 %
İşgücü miktarı	12.924.000	56.239.000
İşgücünde kadının yüzdesi	% 15	% 30
Toplam nüfus	39.818.000	150.697.000

Kaynak: Joseph A.Kahl, The American Class Structure (New York, Holt, Reinhart and Winston, 1957) s:67; Amerika nüfus sayımına dayanır.

İşgücündeki bu kaymaların sonuçları çok önemlidir. Meselâ, bir erkek çocuğun mesleğini aile yapısı içinde öğrenme ve babası gibi bir çiftçi olma ihtimali azalmıştır; bunun yerine kendi şahsi kariyerine okula gitmek suretiyle hazırlanır ve bu onu evinin (hafta cemaatinin)

diğına sürükler,böylece resmi eğitim sistemi güçlenirken aile zayıflar.Dahası,pekçok şehir mesleği kadınlara açıldığına göre onlar artık sadece kızlar,eşler ve anneler olarak gözönüne alınmazlar,fakat kendi kariyerlerini arayan birer fert haline gelirler.

Netice olarak,yukarıda belirtildiği gibi,şehir hayatındaki ilişkiler,insanların birbiriyle temasta bulunmaları bütün şahsiyetleri yerine uzmanların kendi mesleki rollerini oynamalarından ibaret bir takım temaklardır.İlişkilerin çerçevesi şayet mağazelerdeki alışveriş ise,soğukkanlı akılçılık ve şahsi menfaat ön planda gelecektir.Şayet büyük sormaya üzerine temellenen uzun vadeli bir teşebbüs ise ilişkilerin odak.noktası o zaman planlama,kaynakların idaresi,pahalı teçhizat ve zamanın verimli kullanılışı konularında takılan tavırlar en büyük önemi taşıyacaktır.Veya,bürokratik organizasyon vurgulanıyorsa,kurallara itaat,yetkilerin,işin muayyen kısımları ile sınırlandırılması,hayata karşı endişeli ve muhafazakar bir yaklaşım insanlararası ilişkilerin hâkim rengini teşkil edecektir (14).İlişki profesyonel ile müşteri arasında ise o zaman zeka,maharet,gurur,mesleki ahlak kaidelerine ve geleneklerine bağlılık geniş miktarda davranışları yönetecektir (15).Veya,şayet bir montaj hattındaki işçiler inceleniyorsa,davranışların tekdüzeleştirilmesi ve işten psikolojik bir soğuma dikkate alınacaktır.Genellikle,işteki uzmanlık ne kadar artarsa işin yapıldığı örgütsel ortam o kadar bürokratikleşir ve mal ve hizmetlerin fiyatı o kadar artar,ilişkilerin sadece eldeki işle sınırlanması ihtimali de artar.

Biz,zamanımızda endüstrileşen sahalarda yapılan son araştırmalar vasıtasıyla değişen iş bölümünün sonuçlarından bazılarını açıklayabiliriz.

Yeni endüstri işçileri hakkında elimizdeki en iyi araştırma Doğu Pakistan'da Dacca Üniversitesi'nin tekelbeleri ve işletim üyeleri tarafından yapılmıştır.

(14) Robert K.Merton,"Bureaucratic Structure and personality" in his Social Theory and Social Structure (New York:Free Press,1949).Sh.195-206.

(15) Talcot Parsons "The Professions and Social Structure" Social Forces,17 (May,1939);reprinted in his Essays in Sociological Theory,(New York:Free Press 1949),pp.185-199.

Bu araştırmanın çok kısa süre içinde gönüllüler tarafından ücretsiz yürütülmesi, güçlü bir liderlik altında sınırlı kaynaklarla ne kadar çok şey yapılabileceğini gösterir. Bu çalışma A.F.A. Hüseyin tarafından, 1953-1954 yıllarında yönetildi ve 1956'da iki ciltlik, "Pakistan'da Teknolojik Değişmenin Sosyal ve Deşeri Etkisi" adı altında yayınlandı. Birinci cilt istatistikî araştırmayı anlatır. İkinci cilt ise endüstriyel tesirlere muhtelif intikal örneklerini temsil eden işçilerle yapılan mülâkatların sonuçlarını özetleyen, herbiri ortalama 4 sayfa tutan 68 örnek olayı içine alıyordu ki bu işçilerin bazıları çiftçilikten fabrikaya geçmişlerdir, bir kısmının (ki bunlar fabrika işçisi haline gelmiş olabilirler veya olmayabilirler) geleneksel el sanatlarını fabrika çökertmiştir. Bir kısmı da halen çiftçilikle uğraşmaktadırlar, fakat bunu fabrikaların girdiği alanlarda yapmaktadırlar. V.S.

Doğu Pakistan endüstrileşmesine yeni başlamaktadır: 42 milyonluk nüfusunun % 80'i çiftçidir. Hakim hayat tarzı, genellikle ataların birçok nesillerboyu işledikleri topraklar üzerindeki köy hayatıdır. Fakat nüfus çok hızlı artıyor ve topraksız veya toprağı kendisini geçindirmeye yetmeyen çoğu aileler erkek çocuklarını ücretli iş araması için gönderiyorlar. Fabrikaya girebilenler bunların en açık fikirli, en okumuş olanlarıdır.

Hüseyin, bir kısmı şehirde ve bir kısmı kırsal kesimde kurulmuş çeşitli tipte 19 fabrikada işçiler üzerinde araştırma yaptı. Büyük kısmı itibariyle bu fabrikalar pamuk, kâten, kauçuk gibi tahıl ürünlerini işleyen büyük kuruluşlardı. Aşağı yukarı yarısı, 1947'de Pakistan ve Hindistan'ın ayrılmasından sonra kuruldu, geri kalanının ise daha uzun bir geçmişi vardır. Her fabrikada işçilerin % 03.5'i rastgele seçildi ve onlarla bir plân dahilinde mülâkat yapıldı. Buna ilâveten Dacca'da fayton sürücülerini örnekledi (daha az resmi metodu). Toplam olarak, alınan örneğin içine 471 işçi ve 9 sürücü dahil edildi.

İşçilerin sadece 1/4'ü çalıştıkları fabrikaya, yakın köylerden gelmişlerdir; geriye kalanı bir iş bulmak için çok uzun mesafeler katetmişlerdir. Bu işçilerden % 10'undan daha azının babaları da endüstri işçisiymiş. İşçilerin çoğu 30-35 yaşın altında genç erkeklerdi, 4/5'i Müslümandı ve (toplam nüfustaki okuma yazma oranı olan % 20 ile karşılaştırıldığında) yarısından fazlası okur yazardı. İşçilerden büyük bir çoğunluğu iş bulmak için aynı fabrikada çalışan

akraba veya köylüsünden yardım görmüştür. Onlar, genellikle, sadece akrabalarına yakın oturarak ve onları seyrederek, gelişmiş sosyal eğitim görmüşlerdir.

İşçilerin yarısından biraz fazlası ailelerinden uzakta yaşıyorlardı. Ve üstelik bunların %70'i evli idi. Aileleri ile beraber yaşayanlar ise genellikle kendi köylerine yakın bir fabrikada çalışıyorlardı. Böylece bu işgücünün hakim özelliği, para kazanmak için evlerini terk etmiş çoğunlukla evli genç insanlardan meydana gelmesidir. Onların eş ve çocukları geniş aile tarafından bakılıyor-du, zaten işçilerin %80'i, hepsi bir ev içinde yaşayan, kardeşleri, çoğu kez babaları ve kendilerinin eş ve çocuklarından oluşan geniş aileye mensuptu. İşçiler, kazandıkları paranın yaklaşık 1/3'ünü ailelerine yardım için eve gönderiyorlardı. Sadece işçilerin eş ve küçük çocuklarını köyden ayırarak uzağa, çalıştığı yere götürmeleri durumunda (ki bu nadiren vaki olur) geniş aile sistemi parçalanmaktadır.

Yeni endüstriyel işgücünün oluşmasında esas itibarıyla tarımdaki nüfus fazlasından doğan (ancak toprağı kendine yetenler çiftçiliğe devam ederler) bu kolaylık ve fabrika işçiliğine geçişini takiben sosyal hayatta meydana gelen değişikliğin küçüklüğü Hüseyin'in raporunda tekrar tekrar vurgulanan hususlardır. Geniş aile sistemi, dine derin bağlılık, günlük hayatta ve ibadetlerde içabların yerine getirilmesi, hayata karşı kaderciliğe de yol açan muhafazakar bir köylü bakışı, bunların hepsi işçilerin büyük çoğunluğunda devam etmektedir. Ancak daha köklü değişimler için tohumlar ekilmiştir. Ailelerini şehre beraber getiren bazı işçilerin dünya görüşleri belirgin şekilde değişmeye başlamıştır. Onların dini inançları zayıflamıştı (en azından dini görüşlerini modernleştirdiler ve tutucu dini liderlerin çok teferuatlı talimatlarını takip etmeyi bıraktılar). Diğer işçilerle görüşmeler, onların kafalarını, düşüncelerini etkiledi ve sadece gelenekleri takip etmenin aptallık olduğunu onlara gösterdi. Geniş aileye karşı çekirdek ailenin pratikliğine inanıyorlar ve hatta küçük bir kısmı doğum kontrolünü uygulamaya başlıyordu. Sendikalar aracılığı ile yeni işbirliği metodlarını öğrenmişlerdi. Tamamen kaderin getirdiğini kabulden ziyade daha iyi bir geleceği planlamaya başladılar.

Hatta, çok değişik olmaksızın muhafazakar sosyal yapıların işlemeye devam ettiği köylerde bile bazı yenilik-

ler başlıyordu.Halk,okuyan insanların fabrikalarda iyi bir iş bulabildiğini görüyor,ve eğitimin değerine duyulan genel inanç (kadınlar için bile) büyüyordu.Okuyup-yazma geleneklerin bazı yönlerine inancı zayıflattırken,modern dünya ve modern tıpia,bilimle temas sağladı.

Hüseyin'in Doğu Pakistan üzerine raporu ilk endüstrileşmenin aile ve köy merkezli gelenekçilikle bağdaşma derecesinin ikna edici bir delilini teşkil ediyor (16). Fakat bu rapor ayrıca belirtmektedir ki insanlar şehre temelli taşındıkları zaman daha köklü değişimler başlamaktadır,çünkü toprak ve köy cemaati ile bağlar kopunca eski sosyal yapı zayıflar.

Afrika'da işçi ücretlerinin sosyal hayat üzerine etkileri konusunda 33 çalışma Merran McCulloch tarafından yakın zamanda özetlendi (17). O,özellikle çeşitli koloni güçlerinin politikaları ve farklı nüfuslarda beyaz insanın oranına bağli olarak bir bölgeden diğerine önemli farklılıklar olduğunu belirtir.Bununla beraber, yerli halkın üzerinde sömürgeci idarelerin kurulmasının getirdiği genel problemlerden kaynaklanan çarpıcı benzerlikler vardır.Sömürgeci güçler başlangıçta herşeyden önce,tarım ürünleri ve madenlerden kar elde etmekle ilgilendirler.Bol miktarda yerli işgücüne ihtiyaç duymuşlardır.İşçiler bazen zor kullanılarak,fakat daha çok yönetimin,para ile ödemeleri gereken çok yüksek vergiler koyması ile toplanmışlardır.Genç erkekler,aileleri için o vergiyi ödeyecek para kazanmak amacıyla evlerinden birkaç yıl ayrılarak madenlerde veya tarlalarda çalışmak zorunda kalmışlardır.Bunlar grubun temsilcisi olarak çalışır ve mümkün olan en kısa sürede evlerine dönerlerdi.Onlar çalışırken barakalarda yaşadılar ve,ya evli değildiler veya eşlerini köyde bırakıp geldiler,

(16) Bir fabrikanın nasıl iyi organize olmuş bir köy toplumuna girebileceğini ve birkaç tahrib edici unsurunu oraya yerleştirmenin yollarını bulabileceğini daha detaylı olarak inceleyen şu çalışma görülebilir:Manning Nash,Machine age Maya, The Industrialisation of a Guatemalan (New York:Free Press,1958).

(17) International African Institute,London,Social Implications of Industrialisation and Urbanisation in Africa South of the Sahara (Paris:UNESCO-1956).

çünkü köydeki tarlaları sürülmeliydi ve madenlerde kadınlar için iş yoktu. Bu sistem iki üç nesil boyu sürdü ve siyah Afrika'ya yayıldı;

Bununla beraber son yıllarda bu sistem değişmeye başladı. Yerliler para ile elde edilebilecek yeni zevkler öğrendiler ve böylece vergi için ihtiyaç duyulana ötesinde sigara, elbise, bira, bisiklet, dikiş makinası, piyap için paraya ihtiyaç duymaya başladılar. Birçok bölgede, damadın kayınpederine ödediği başlık, sığardan (genellikle damadın akrabası tarafından karşılanırdı) paraya (genellikle bizzat damat tarafından kazanılır) döndü. Bazı bölgelerde nüfus artışı toprak üzerinde insanları dışarı atan bir baskı meydana getirdi. Dahası, yerlilerin giderek artan oranı tarlalar veya madenler yerine kasaba ve şehirlerde çalışmaya gidiyordu ve bazıları bir defa şehir hayatının hoş yönlerini tattıktan sonra orada kalmak istediler. Şehirlerdeki ticaret ve hizmet endüstrileri, oralarda merkezleşen politik kadrolar ve bunların uyardıkları hafif tüketim malları endüstrisinin doğması, bunların hepsi farklı tipte işgücüne ihtiyaç duyar. Onalar daha fazla eğitim görmüş, daha fazla vasıflı ve daha istikrarlı işçiye ihtiyaç duyarlar. Köyden gelen cahil bir erkek çocuğa üç yıl ilgi bir vasıfsız fabrika işçisi veya madenci elde etmek için uygun bir sistem olabilir, fakat bu sistem bir büro işçiliği, öğretmenlik veya otomobil teknisyenliği alanlarında yürümez.

Birleşmiş Milletler, Güney Sahra'da Afrika'luların yaklaşık %06'sının nüfusu 20.000'in üzerindeki şehirlerde yaşadığını ve bundan çok daha fazlasının da zaman zaman oralarda yaşadığını tahmin etmektedir. 1953'te 5 milyon civarında işçi (160 milyon nüfustan) geçimleri için ücretle dayanıyorlar (18). Bunların yaklaşık % 38'i Güney Afrika Birliği'nde % 17'si ise Belçika Kongo'sunda idi. Bununla beraber, birçok bölgede insanlaman % 50'sinin hayatlarının bazı devrelerinde ücretle bağlı oldukları düşünülmektedir.

Bu şehirler o kadar hızlı büyüyorlar ki oralarda oturanların 3/4'ünün başka yerlerde (daha küçük kasaba ve köylerde) doğmuş olduğunu tesbit etmek hiç te şaşırtıcı olmaz. Buna ilâveten, bunlar, kadınlara göre erkeklerin çok

(18) United Nations, Report, on the World Social Situation (New York, 1957).

yüksek orana sahip bulunduğu, tabiri caiz ise erkek şehirleridir ve 15-45 arasında yaşlardan oluşan büyük nüfus yığını ile genç şehirleridir, oralarda çok az kadın, çocuk ve yaşlı vardır. McCulloch belirtmekteki ki (19):

"Bazı çocuklar köylerde büyütülürler ve daha sonra kasabaya getirilirler; diğerleri kasaba dışında bir çevre tanımazlar; pekçok genç erkek ve kadın iki dünya arasında yaşarlar; diğerleri kasabalara yerleşmiştir; yaşlı insanlar köyde yaşamaya devam ediyorlar ve kendi çocuklarına gittikçe yabancılaşıyorlar. Belki bu durumun en önemli temel sonuçlarından biri şudur, bu durum, toplum içinde, aile içinde ve cinsler arasında davranış kalıpları kuracak olan bir şehir kasmu oyunun oluşmasını engeller.

Cyril ve Rhora Sofer tarafından 1955 yılında Uganda'nın Jinja şehrinde yapılan bir araştırmadan bu yeni kasabalardan birindeki hayat hakkında bazı ayrıntıları öğrenebiliriz. Jinja'nın nüfusu 1948'den 1951'e kadar birkaç yıl içinde 8.400'den 20.800'e yükselmiştir. Kadına göre çok yüksek erkek nüfusa sahiptir ve bu erkeklerin pekçoğu devamlı yerleşmek niyetinde değildirler. 15.000 Afrikalı, 5000 civarında Asyalı ve 800 civarında Avrupalı vardı. Avrupalılar hükümetteki idari kadrolarda, büyük ticaretle ve bazı vasıfla işlerde hakim durumda idiler (özellikle ucuz elektrik temini için kurulan yeni barajların inşaatına yardım için getirilenler bunlardı). Asyalılar küçük ticaret, birçok büro işi ve vasıfla işlerde hakim durumda idiler. Afrikalılar düşük seviyeli işleri işgal etmişlerdi. Bu ırk ayrımı (sadece vasfın nazarı itibarıyla alındığına dair kayıtlara rağmen) Asyalıların bir kısmı ve Afrikalıların çoğu için ilerlemeyi ve dolayısıyla teşviki sınırlandıran iş tavanları meydana getirmek temayülünü gösteriyordu.

Sofers'ler Afrikalı ailelerin % 15'ini, Asyalı ailelerin % 33'ünü ve Avrupalıların hepsini içine alan bir örnekleme araştırması yürüttüler. Afrikalıların % 04'ünün profesyonel ve büro işçisi, % 06'sının tüccar, % 30'unun sanaf, % 45'nin vasıfsız işçi, % 06'sinin asker ve polis % 09'nun da diğer türlerde iş yaptıklarını tesbit ettiler.

Yaş ve cinsiyet gözönüne alındığında Afrikalıların $\frac{3}{4}$ 'ünün 16-45 yaşları arasında bulunduğu ve bunların $\frac{2}{3}$ 'ünün erkek olduğu ortaya çıkıyordu. Erkeklerin yaklaşık yarısı evli idi, % 40'nın hamımı halen köyde yaşıyordu. Erkekler kasabaya başlık parası ve vergi, buna ilaveyten çiftlikte gerekli bazı basit şeyleri almak için para kazanmaya gelmişlerdi. Fakat sadece yiyeceğin kazandıklarınının % 70'ini alıp götürdüğünü, tasarruf için geriye çok az bir miktarın kaldığını gördüler. Bunlara ilâveten (20):

"Kasabada ufuklar genişler, standartlar yükselir. Afrikalı, köydeki evinin ihtiyaçlarını karşılamak için giderek artan miktarda paraya ihtiyaç duyduğundan dolayı kasabaya gelir, fakat kasabada, daha çok ve daha iyi kalitede batı tipi mallara ve şehir imkanlarına karşı istekler uyanır. Sabun, şeker, tuz gibi birçok Batılı tüketim malları şimdi köylerde bile normal ihtiyaçlar haline gelmiştir. Bunlara zamanla lamba, parfüm, bisiklet, saat, fotoğraf makinası, beton evler ve Avrupa tipi elbiseler gibi diğerleri eklenmiştir. Bu mallara sahip olma arzuları şehir ekonomisine katılmayı da teşvik ediyor".

Kasabaya gelen bekar bir erkek, genellikle kiracıların tercihlerine göre değil ev sahibinin uygun gördüğü birçok kişi ile birlikte, bir odada kalmak şartıyla barakalarda yaşar. Böylece çeşitli bölge ve kabilelerden insanlar birbirine karışır. Daha sonra, şayet evlenir ve eşini de kasabaya getirirse, ev bulmakta çok zorluk çeker. Bu bakımdan kasabada yıllarca kalsa bile genellikle kendisini geçici bir kamaşan olarak kabul edecektir. Netice, kötü bir ev bakımı, mahalli politikaya ve toplumsal olaylara karşı ilgisizdir. Gönüllü kuruluşlar bile yoktur. Gerçekten insanların çok az miktarının sahip olduğu en yakın aile çevresi dışında anlam taşıyan yegane sosyal gruplaşma sosyallik ve karşılıklı yardım sağlayan gayri resmi arkadaş, kabile ve klan bağlarıdır (21).

(20) Cyril and Rhona Sofer, Jinja Transformed: A Social Survey of a Multi-Racial Township (Kampala, Uganda: East African Institute of Social Research, 1955)

(21) Jinja ve ona yakın olan diğer bir kasabada fabrika işgücü konusunda daha detaylı bilgi için, bak W. Elkan, An African Labor Force (Kampala, Uganda: East African Institute of Social Research, 1956). Muhtemelen bir yeni Afrika şehrinde ençok detaylı ve en az senteze varan çalışma Clement'in Stanleyville üzerinde raporunu, International African Institute, op. cit.

"Yardımları işsizlik ve hastalık durumlarını da kapsayan bu gayri resmi yardım sistemi, resmi yardım kurumlarının ve çok sıkı bağlarla bağlı akraba gruplarının bulunmaması halinde Afrika şehirlisinin mahallî olarak istifade edebileceği temel sosyal güvenlik biçimini meydana getirir."

Şimdiye kadar yapılan çalışmaların konuları şöylece özetlenebilir: İktisadîdeki değişmelerin insanları tarladan şehir işlerine çekmesi ve ücretli işin hayatın diğer kısımları üzerinde de büyük etkilere sahip olmasıdır. Özel önem taşıyan üç saha aşağıda incelenecektir. Eğitim, Sosyal sınıf ve Aile.

EĞİTİM

Girift bir işbölümü insanları işlerine hazırlamak amacıyla resmi eğitim sistemi gerektirir. Çıraklık gereğinden fazla muhafazakar, yavaş ve hanteldir. Netice olarak, genç bir insan tarlada babasının yanında yürüme yerine, okula giderek kendini hayata hazırlar.

Modern bir endüstri gibi modern bir okul sistemi de şahsi olmayan etkinlik normalarına ağırlık verir. Terfi isbatlanmış başarıya bağlıdır. Endüstrileşme geliştikçe ve insanlar resmi eğitimin kariyerleri bakımından tayin edici önem taşıdığı kavradıkça, eğitim arzusu yanında, cemiyetteki yerlerine bakmaksızın herkesin eğitimden istifade etmesi gerektiği kanaati de kuvvet kazanır. Böylece, devlet parasız halk okulları kurar ve eğitim sistemini üst sınıflar arasında mahallî kültürün geleneksel bilgilerini devam ettirmek için düzenlenmiş, modası geçmiş (seçkin zümreyi çeşitli sanat dallarında veya dini yetiştirmeye hazırlamak için), konulardan insanı endüstriyel ve ticari kariyerlere hazırlamak için düzenlenen çağdaş konulara tedricen intibak ettirir.

Modern okullar genç insanları (mekan itibarı ile değilse de maharetler ve fikirler itibarıyla) babalarından ayırır; gençlerin kafalarını mahallilikten ulusallığa doğru yöneltir; her yerde satılabilecek maharetler öğretir. Bu gibi okullar insanların kariyerlerinin tayin edicileri olarak miras yoluyla gelen sermaye ve aile statüsünün önemlerini azaltır ve buna karşılık zekanın, şahsiyetin ve sebatın önemini artırır.

Eğitimin her bir derecesi mesleki sıralamada uygun bir seviye için öğrencileri hazırlamak maksadıyla düzenlenmiştir. Böylece, üniversite eğitimi, idari, teknik ve profesyonel mevkilere; orta eğitim, vasıflı işler ve büro işlerine, ilk eğitim ise yarı vasıflı ve vasıfsız işlere hazırlar.

Meksika istatistikleri, endüstrileşmenin eğitim sahasında getirdiği değişikliğin derecesini açıklamaktadır. Devrimden önceki eski toplumda üst sınıf Avrupa'da edebiyat eğitimi görürdü. Sadece küçük miktarda profesyonel, genellikle hukuk alanında, üniversite eğitimlerini Meksika'da yaparlardı. Orta dereceli okullar toplumun çok küçük bir bölümünü ülkedeki veya dışardaki üniversite eğitimine hazırlayan, çoğunlukla özel kurumlardı. Halkın çok büyük kısmı okur-yazar değildi, çünkü çiftçilerin okula ihtiyacı yoktu.

Son yıllarda bütün okul sistemi değişti. Memleketteki üniversite eğitimi prestij kazandı ve eğitimin ağırlığı edebiyattan teknik ve iş sahalarına kaydı. Iturruga (22) 1938-1948 yılları arasında 1901-1937 dönemindeki toplamından fazla titulos'un (Amerikan M.A. derecesi seviyesinde olan ve uzmanlaşmış üniversite kurlarının tamamlandığını gösteren diplomaların) alındığını belirtir. Ve konulardaki şu değişimler dikkat çeker. Avukatların %60'ı derecelerini ilk devrede aldılar, fakat kimya mühendislerinin %80'inden biraz fazlası ve iktisatçıların %95'i 1937'den sonra mezun oldular. 1930'da ülkede her 3.451 kişi için bir doktor vardı; 1950'de ise her 2.274 kişiye bir doktor düşüyordu. 1930'da ülkede 4 küçük üniversite mevcuttu; 1948'de 30.000'in üstünde öğrencinin tam katıldığı 12 üniversiteye ulaştı. Ve 1954'te sadece Mexico City'deki National University'nin 22.000 talebesi vardı ve aynı şehirdeki Institute Politecnico ilave 5.000 talebeye sahipti (23).

Aynı ölçüde, orta eğitim büyük ölçüde genişledi. Devrimden önce neredeyse hiç yoktu; son yıllarda orta dereceli meslek okulları vasıflı el işlerine ve büro işlerine giden yol oldu. 1950'de 176.000 öğrencisi ile ilköğretim seviyesinin üzerinde 1.091 den çok okul vardı (24).

(22) Jose E. Iturriga, op. cit., p.178.

(23) Anuario Estadístico, Mexico, 1954, pp.282-308

(24) Anuario Estadístico, Mexico, 1951-52, pp.228-308.

İlk eğitim aşağı sınıf hayatın karakterini değiştiriyor. Nüfus sayımında okuyup-yazma bilir diye sınıflandırılan nüfus 1900 de %26'dan 1950 de % 57'ye yükselmiştir. 1930 da 11.349 ilkokul vardı; 1950 de ise bu 24.075 idi ve 3 milyon öğrenciyi eğitiyordu (ki bu çocuklar 6-14 yaşları arasındaki köylü çocuklarının teşkil ediyordu). Pekçok çocuk okula şimdi başlıyordu, fakat ilk birkaç yıldaki okulu terketme oranı çok yüksekti (25). Meksika ve Amerika'luların eğitim dereceleri tablo 1.3 te karşılaştırılmıştır. Bu tablo 1950 de 25 yaş üzerindeki nüfusun tamamladığı eğitim yıllarını belirtmektedir. Amerika'luların % 11'ine karşılık Meksika'luların % 01'inden birazcık fazlası fakülte eğitimi görmüştür, buna ilaveten Amerika'luların %29'una karşılık Meksika'luların % 05'i orta tahsil görmüştür. Meksika eğitiminde gelişme kaydediyor, fakat bir endüstri toplumu olmanın icapları onu çok daha ilerilere gitmeğe zorlamaktadır.

Tablo:1.3-25 ve daha yukarı yaşlarda tamamlanan eğitim yılları.

(Meksika, Meksikan Federal Bölgesi "Meksiko City" ve Birleşik Amerika, 1950)

Tamamlanan Eğitim Yılları	Bütün Meksika	Mexico City	Tamamlanan Amerika Eğitim Yılları	Amerika
0	% 43	% 16	2-5	% 14
1-6	% 45	60	5-6	11
7-9	3	9	7-8	35
10-12	2	5	9-11	15
13 ve daha fazla	1	5	12	14
Bilinmeyen	6	4	13-15	6
			16 ve fazla	5
	Toplam %100	%100		%100

Note: Meksika ilk eğitimi 1-6, orta 3, kolej 2, Üniversite 3 sınıftır; Amerikada ilköğretim 8, orta 4, üniversite normal 3 yıldır.

Kaynak: 1950 genel sayımı, Amerika İstatistik Sonuçları (1953), p.115

Afrikada, siyahlar için eğitim daha yeni başlıyor, fakat rağbet şimdiden çok yoğun. Belçika Kongo'sunda bir öğrenci şunları söyledi (26).

(25) İbid

(26) International African Institute, op.cit., sh.333

"Şayet okuluma devam edebilirseem benden mutlusu bulunmaz.Yatağında uzanıp odanın tavanındaki yaprakları sayarak hergün bunu düşünürüm;her zaman bunu düşünürüm,.. Çünkü yavaş yavaş medeniyete doğru yaklaştığımı anlıyorum..."

Fransız ve Belçika Kongosu bölgelerinde eğitim çoğunlukla ilkokul ile sınırlıdır (ilk Üniversite daha yeni organize ediliyor),ve eğitim genellikle Katolik Misyonerlerinin kontrolü altındadır.Bunlar ise,halen hem metod hem de muhteva olarak eski geleneksel edebiyat eğitimine ağırlık veriyorlar.Daha yüksek seviyelerdeki eğitimin sınırlanması birçok Afrikalı'ya,beyazların yerlilere bütün sırlarını ifşa etmek istemedikleri çüphe sine düşürüyor.Fakat bir defa okullar kuruldu,yerlilerin tepkisi çok çabuk oluyor,çünkü sırları öğrenmek,medeniyete doğru ilerlemek ve daha iyi işler bulmak istesektedirler.Miss Xydias Stanleyville üzerine raporunda şunları yazar (27).

"Okula gitmek Kongo'nun adetleri arasında tedrican yer alıyor.Çocuklar eskiden okula 9-10 veya 12 yaşlarında başlarken,son birkaç yıl içinde bu durumun çarpıcı bir şekilde değiştiği gözlenmiştir.Stanleyville'de şimdi 6 veya 7 yaşlarında okula başlatırlar ve kayıtların yapıldığı günlerde ebeveynler çocuklarının kayıtlarını yaptırmak için müdür odasının önünde şafaktan itibaren kuyruk olmaktadır.Kasabada bütün öğretmenler öğrencilerin düzenli devam gösterdiklerini belirtmektedirler;mazretsiz gelmeyenler nadirdir.Bütün yaşlardaki gençler arasındaki öğrenme cehdi Avrupa'dakilere kıyasla çok daha yüksek bir derecededir.

SOSYAL SINIFLAR

Tam anlamı ile bir "ilkel" cemiyette sınıf sistemi yoktur.Bütün aileler yaklaşık olarak aynı sosyo-ekonomik seviyede yaşarlar.Zirai üretim artarken ve cemiyetin yapısı yerleşik köylü tipi bir yapıya dönüşürken toprak ağaları,papaşlar ve yöneticiler için bir miktar yiyecek fazlası üretilir.Normal olarak,sadece iki sınıf meydana gelir.Elleri ile çalışanlar;yönetim veya dini merasimlerle uğraşan üst sınıf.Memur ve tüccar gibi üst sınıfı besleyen nisbeten ehemmiyetsiz bir ara sınıfın tohumları ekilmiş olabilir.

Fakat, ticaret medeniyetinin gelişmesi ticaretin rolünü çok fazla genişletir ve böylece bu ara grup bağımsız bir orta sınıf haline gelir. Endüstrileşme, ticaret mallarının akışını artırdığı, pekçok el işçisini orta sınıf eğitimi ve geliri olan vasıflı makina işçisi seviyesine yükselttiği ve sadece üst sınıftan ziyade halkın çoğunluğunun boş vakitlerini dolduran ve zenginleştiren hizmet faaliyetlerinde bulunan birçok insanı beslemeğe yetecek ürün fazlası sağladığı için bu süreci hızlandırır.

Yeni endüstriyel sınıf sistemi birbirini içine girmiş gruplara ayrılmıştır; çok kesin ayrımlar yoktur ve bizim kullandığımız "Üst sınıf", "orta sınıf" gibi terimler kesin ayrımlar getiren sınıflandırmalar olmaktan çok genel başlıklardan ibarettir. Her geniş sınıf içinde farklı eğitim, meslek ve hayat tarzı dereceleri vardır ve bir seviyeden diğerine önemli miktarda hareketlilik vardır. Köylü ve toprak ağası arasındaki büyük mesafe yerine, ustabaşı olmak isteyen genç işçi ve başkanlık rüyaları gören genç mühendisle birlikte fabrika işçisi, vasıflı işçi, ustabaşı, mühendis, fabrika yöneticisi ve şirket başkanı arasında bir dizi küçük mesafeler vardır artık. Bu küçük dereceler dizisinin getirdiği sonuç, bir dereceden diğerine haberleşmenin daha kolaylaşması ve sınıf şuurunun daha sayıflamasıdır. Marx yanılıyordu. Endüstriyel Kapitalizm, sınıf düzenini basite indirerek iki düşman gruba ayırmaz, fakat aksine onu çok daha fazla girift (Complex) bir duruma getirir.

İstikrarlı bir şehir hayatı sosyal sınıf sistemine bağlıdır. Homojen köy toplumundaki sosyal kontroller sayesinde sürdürülen sağlam gelenegin yerine geçen şehirdeki kamu oyu, asla tek bir bütün teşkil etmez, fakat aksine mevcut sınıfların ihtiyaçlarına uyan ve temel değerleri biraraya getirip yeni mensuplarına benimseten birbirini içine girmiş kliklerin desteklediği bir kanaatler dizisidir. Aile hayatına dair idaeler (arzu edilen aile büyüklüğü de dahil), çocuklar için düşünülen eğitim modelleri, kariyer ve işe karşı tavırlar ev döşeme, giyim, yemek konularındaki tüketim tarzları ve bir dereceye kadar dini ve politik inançlar... bunların hepsi, belirli, bir eğitim, meslek ve gelir seviyesini paylaşan, nispeten homojen toplum tabakalarının içinde ortaya çıkarlar. Erkeklerin iş konusundaki, kadınların ve çocukların mahallelerindeki (ki mahalleler gelire göre çevre yarışa tarafından birbirinden ayrılmıştır) münasebetleri kendine

mahsus bir hayat tarzı veya sınıf alt kültürü meydana getirir.

Meksika'da sınıf yapısının değişimi, gelir ve meslek istatistikleri kullanılarak Iturriaga tarafından analiz edilmiştir. Maalesef, onun Tablo 1.4 deki verileri sadece 1940'a kadar gitmektedir ve büyük ihtimalle 1940 tan bugüne 19 yıl içinde meydana gelen değişimler en az 1940'dan önceki 45 yıllık devredeki değişimler kadar büyüktür.

Tablo:1.4

Meksiko Sosyal Sınıf Dağılımı,
1895-ve 1940

	1895	1940
Üst Sınıf		
Şehir	304	306
Köy	01	05
Toplam	(1.4)	(1.1)
Orta Sınıf		
Şehir	6.1	12.0
Köy	1.7	3.8
Toplam	(7.8)	(15.8)
Alt Sınıf		
Şehir	14.2	22.4
Köy	76.6	60.7
Toplam	(90.8)	(83.1)
Toplam	%100.0	%100.0

Kaynak: Jose E. Iturriaga, La Estructura Social y Cultural de Meksiko, Fondo de Cultura Economica, Mexico, 1951, p.28.

Devrimin bir sonucu olarak, köydeki üst sınıfın gücü-büyük tarlalara sahip az sayıda aileler kırılmıştır; bunların çoğu şehre kaçmıştır ve bazıları sermayelerinin bir kısmını yeniden yeni ticari teşebbüslere yatırmayı başarmışlardır. Son yıllar büyük iş adamlarından oluşan yeni bir üst sınıf doğuyor, fakat onların hedefi geçmişteki, kiraya dayanan eğlence hayatının devamı değil, endüstriyel büyümenin devamıdır. Iturriaga'nın hesaplarına göre Meksika'da orta sınıf 1895'ten 1940'a kadar iki misli artmıştır. Bu demektir ki, kompleks hizmetler ve endüstri malları için düzenli bir pazarın doğmasına imkan veren tüketim standartları, kâr, maaş ve profesyonel ücretlerden elde edilen sürekli gelirleri ve orta-yüksek tahsilleri bulunan, eskiye nazaran, çok sayıda insan ortaya çıkmıştır.

Alt sınıfın miktarı azaldı ve şehirde toplandı. Genellikle, şehir proletaryası birazcık daha iyi eğitim görmüştür ve çiftçi akrabalarından biraz daha yüksek tüketim seviyesine ulaşmıştır.

Sınıflar arasında nüfus dağılımındaki değişimler çok önemlidir. Bir kere, tüketimdeki artışları sadece endüstrileşmeye bağlamak ve bu faktörü ihmal etmek yanlıtıcıdır. Çiftçilerin 1905 'deki ve 1940'daki, büro işçilerinin 1895'deki ve 1940'deki miktarlarını karşılaştırarak oğünden bugüne meydana gelen değişiklikleri tam anlamı ile kavrayamazsınız (gerçekten enflasyon göz önüne alındığında bazı gruplar o zamankinden daha iyi durumda değildirler). Yaklaşık olarak konuşursak, şimdi eskiden olduğundan daha çok büro işçisi ve çok daha az çiftçinin bulunduğu farkedilebilir. Sınıflararası nüfus dağılımındaki değişimler endüstri malları için yeni pazarların açılmasına sebep olurlar (meselâ, köylüler yerli buralara, şehir halkı şişe birası ve Coca Cola içer), politik iktidar dengesini değiştirirler (28) eğitimi, zevkleri, hatta çabıslararası ilişki tarzlarını değiştirerek kültürün karakterini değiştirirler.

Şimdiye kadar, şehirde yaşayan siyah Afrika'lılar, arasında sınıf farkları çok yavaş olarak ortaya çıkmıştır. Şehirler yenidirler, bu nüfusa, geçiş safhasında olan insanlarda dahildirler, yağlılar ise köylerde kalmayı tercih ederler. Nihai sonuç McCulloch'un "şehir kamu oyunun" yokluğu diye isimlendirdiği şeydir.

Afrika'da sosyal sınıf farklarının bu derece müphem oluşunun bir nedeni de kadınların yaygın şekilde geri oluşlarıdır. Eğitim, esas itibarıyla erkekler içindir, ve onları işlerine hazırlamak amacıyla düzenlenmiştir. Kadınlar genellikle okur-yazar değildirler, önemsiz küçük ticaretle uğraşmayı, ücret karşılığı çalışmaya tercih ederler. Metice olarak, vasıflı bir memur olan okumuş bir erkek, kendisine iyi bir hayat arkadaşı olacak, parayı akıllıca kullanabilecek, arkadaşlarını ağırlayacak, yeni statüsüne uygun düşecek yuvayı tanzim edecek (ki bu Avrupa

(28) Latin Amerika'da sınıf değişmelerinin politikaya etkilerinin bir hülasesına aşağıdaki raporda görebilirsiniz: Merle Kling, "Towards a Theory of Power and Political Instability in Latin America, Western Political Science Quarterly, 9 (March, 1956), 21-35.

Orta sınıf modelinden örnek alınmıştır) bir hanım bulmakta çok zorluk çeker.

Şüphesiz pekçok bölgede Avrupa'lı yöneticilerin kendi üstünlüklerini korumak amacıyla Afrikalı işçileri sadece aşağı seviyedeki işlerde çalıştırmak hususunda devamlı çaba göstermeleri tamamen farklılaşmış sınıf yapısının doğmasını önleyen temel unsurdur. Güney Afrika'da, mümkün olan her yerde maharet isteyen ticaret sahaları dahi beyazların tekeline alınmıştır ve yakın zamana kadar yüksek eğitim ve yüksek kariyer/ Fransız ve Belçika Kongosunda siyahlara kapalı idi,

Afrika'da şahsiyet kazanmak ve sınıf kültürü ki ikisi birbirine çok yakından bağlıdır. Bunun için yapılan mücadeleler Georges Balandier tarafından 1955 te Sociologie des Brazzavilles Noires'te çok iyi izah edilmiştir. Bu kitap, burada kaydettiklerimizin çoğu gibi yeni bir şehir üzerine genel bir araştırmadır, ve nüfus istatistiklerini, bir kamu oyu örneklemesini, kasaba kültürünün, kendini çevreleyen köylerin kültürlerinin bazı yönleri ile karşılaştırmasını, şehrin tarihçesini v.s.yi içine alır. Fakat, Balandier, Psikolojik yaklaşım dediği yeni bir şeye çalışmasında yer vermiştir. Şehirleşen vatandaşların değişen tavırlarını dikkat merkezi olarak alan detaylı durum çalışmaları/ Balandier, tamamen bir şehir tarzı hayat yaşayan, değişmiş, tekamül etmiş (évalué) yerliler üzerinde dikkatlerini yoğunlaştırır. Bu konuda şunları söyler (Sh.235):

"Evalué, kendini içinde bulduğu eğitim sistemi veya sömürgeci tarafından tesis edilen iktisadi ve siyasi süreçlere katılması sebebiyle mutlak çevresinin dışına itilmiş, çevresinde meydana gelen köklü değişikliklerin şuurunda olan ve nihayet modernist zihniyeti sebebiyle hem kendi toplumunun yaşlılarının hemde Avrupa toplumunun gözünde şüpheli duruma düşen bir kişi olarak tanımlanabilir."

Evalué şahsiyetini arayan bir kimsedir. Avrupa kültürüne hayrandır. Ona göre Avrupa kültürü "ileri"dir. Geri, medonileşmemiş, eskimiş" olarak gördüğü köy kültürüne ise tepeden bakar. Fakat, Avrupa kültürünü de okulda öğrendiği bir dil vasıtasıyla tanır. Ne var ki; bir dili iyi bilmek Avrupa kültürünü bütünüyle anlamaya yetmez. Sadece, kolonici rolünü oynayan ve bu sebeple kendi ülkesinde göstereceği davranışları sergilemeyen Avrupalıları kendisine örnek olarak alır. Dahası, Avrupa

kültürünü hazmetmek bakımından ne kadar başarılı olursa olsun Avrupa'lılar onu kendilerine eğit kabul etmezler. Mesela, her yeni grup faaliyeti, yıkıcı siyasi temayüller gösterebileceği endişesiyle sömürgeciler tarafından çok sıkı kontrol edilir. Ve, zaten Avrupa tarzı davranışların pekçoğu sağlam ekonomik tabanı olmayan bir tropikal kasabada işlemez. Böylece évolué devamlı olarak arıyor, fakat asla bulamıyor; O bir kültürü reddetmiştir ve taklit veys' icadla uygun bir yeni kültürü meydana getirmeye muktedir değildir. Esasen, bunu yapabilmesine müsaade de edilmemiştir.

Balandier, ilerlemiş(!) yerlinin acıklı durumunu sıcak bir kavrayışla anlatır; maalesef, (zayıf ta olsa) ortaya çıkmakta olan yeni kültürün sistematik bir izahını vermez, çünkü o başarılarından çok zorluklar üzerinde durur, ve yeninin bütünleşmesinden çok eskinin dağılığını vurgular. Şehirdeki yeni mesleki, dini, politik kuruluşlara birçok sayfa ayırmasına rağmen, bunu söylüyorum çünkü, yapmayı başaramadığı şey, bütün bunların nasıl bir araya gelip, şehirdeki fert için, köydeki akrabalık sistemi ile karşılaştırılabilir bir mahiyeti olan bir sosyal sistemi meydana getirdiğini göstermektir.

Evolué'nin problemi, normal olarak olgunlaşmamış bir orta sınıfın problemleridir. Çalışan sınıftan bir ferdin yerli kültürden bu kadar uzak düşmesi daha az ihtimal dahilindedir; çünkü gördüğü eğitim daha azdır ve sağladığı gelir yerli kültür modeline göre bile asgari ihtiyaçlarının ötesinde çok az imkan sağlar. Ancak, ne zaman ki bazı fertler daha fazla eğitim görür, ve düzende esaslı şeyler vadeden bir yere sahip olurlar, o zaman eskiye arkalarına dönmeye ve şahsiyetlerini yenide aramaya başlarlar.

Sınıf kültürü bir defa meydana çıkmaya başlayınca bir nesilden diğerine intikal eder. Böylece, şehirli babaların, özellikle şehirli-orta sınıf babaların oğulları, köy doğumlular üzerinde, meslek dünyasında çok büyük avantaja sahiptirler. Stanleyville üzerine, y'karıda belirtilen rapor Afrika'nın mesleki mirası konusunda çok nadir olan bir istatistiği bize verir (29). Beyaz yakalı erkeklerin % 43 ü, vasıflı ve yarı vasıflı erkeklerin % 26 sı, fakat vasıfsızların sadece % 16 sı geçimini ancak

(29) International African Institute, op, cit, Sh. 267.

sağlayan çiftçi değil ücret geliri olan babalara sahiptirler. Bu arada, beyaz yakalılar, vasıfsız işçilere göre üç misli fazla kazanırlar; ve birincilerin %83 ü fakat ikincilerin sadece %14 ü 4 veya daha fazla yıl okula gitmişlerdir.

ARZAN BİR YAŞAMA STANDARDI BEKLEYİŞLERİ

Kısmen endüstri teknikleri tarafından üretilen yeni servetler sebebi ile, kısmen sınıf sistemindeki, halka hiyerarşi içinde yükselme ve dolayısıyla mevcut serveti yeniden dağıtma cesareti veren daha büyük emeklik sebebi ile çağdaş toplumlardaki insanlar hayat standardının devamlı olarak artmasını bekliyorlar. Bu köklü bir değişimdir; eski bir cemiyette hiyerarşinin her basamağı için tüketim standartları sabitti, ve insanlar tabandan zirveye yükselmeyi ummazlardı. Alışılmış standarda ulaşıldığı zamanlar iyi zamanlardı; ve bir insanın ana babasının ve kendisinin ötedenberi alıştığı gibi yaşamadığı zamanlar kötü zamanlardı. Bu sabit bekleme insanı alışılmış gelir seviyesine ulaşmaya kadar çalışmaya zorladı; bu noktaya ulaştıktan sonra yan gelip yattı, geliri ne olursa olsun, tatmin olurdu.

Çağdaş insan devamlı şekilde daha fazlasını beklemektedir. Yeni aletler icat edildi ve reklamlar onları yenilek olmaktan ihtiyaç olmaya çeviriyor. Şayet bir insan alt-orta bir gelire sahipse, o üst-orta bir gelire ulaşmaya çalışır. Tatmin olmak, ihtiras yokluğunu ve yenilginin kabulüne delalet eder. Çağdaş cemiyetteki duygusal huzursuzluğun ve insanları daha çok çalışmaya ve üretmeye iten kuvvetin çoğu tüketim mallarındaki bu devamlı artış düşüncesinden doğmaktadır. Bu yeni şartlar altında, politik ve sosyal huzursuzluklar fakirliğin neticesi olarak düşünülmez, çünkü fakirlik ve zenginlik arasında sabit bir çizgi yoktur. Tatminsizlik, insanların sahip oldukları ile istedikleri ve layık olduklarını hissettikleri arasındaki farktan kaynaklanmaktadır, ve endüstrileşmenin etkisi çok hızlı adımlarla, hatta genellikle üretimin daha hızlı olarak beklenti standartlarını yükseltir. Böylece, şu paradoksu görüyoruz: insanlar ne kadar fazla elde ederlerse, o kadar fazla talep ediyorlar. ((30))

(30) Modern tüketim, alışkanlıklara uyumun ilk devreleri aşağıdaki kaynaktan tartışılmıştır. Elizabeth E. Hoyt, "The Impact of a Money Economy on Consumption Patterns", *Annals of American Academy of Political and Social Science*, 305 (May, 1956), 12-22.

AİLE (31)

Genel olarak, şehir endüstriyel toplumu geniş aile sisteminden çok çekirdek aile sistemine yol açmaktadır; nesillerin ve cinslerin güçlerini eşitleştirmeye meyledir; çekirdek ailenin ekonomik fonksiyonunu asgariye indirerek onun yerine, seks, arkadaşlığı, gençlerin sosyalleşmesini koyar. Şimdi bu trendleri ve onların bazı sebeplerini ayrıntılı olarak inceleyelim ve bazı istisnaları ve karşı temayülleri belirtelim,

Afrika köy hayatında yerli aile birimi genellikle birden fazla çekirdek aileden meydana gelir. Geniş ailenin üyeleri, çobanlık veya tarım işlerinde, genç erkeklerin evlenmesini mümkün kılan (böylece sadece fertleri değil aile dallarını birleştiren) başlık ve çeyizini biriktirilmesinde ve kullanılmasında, dini törenlerde (atalara tapma da dahil), çocukların eğitiminde, fertlerin geleneksel fazilet yolundan sapmalarını önleyen sosyal kontrolde, politik organizasyonda yardımlaşır. Bu faaliyetlerin, hepsi önemli aile mensuplarının (nasıl tarif edilirse edilsin soy ve mensuplarının eşleri) aynı yerde çalışıyor ve yaşıyor faraziyesine dayanıyorlar; akrabalık yapısı altında homojen bir cemaatin hayatı organize edilmektedir. Bunun neticesi, kuvvetli bir akraba sorumluluğu ve bağımlılığı duygusudur; insan akrabaları ile paylaşır, işleyen bir aile başına sahip olduğu için kendini emin ve kuvvetli görür. İnsan aile disiplinine teslim olur, çünkü karşılığını görür (ve çünkü başka seçeneği yoktur)..

Başlangıçta, şehre göçen kişi de eski aile değerlerine bağlıdır. Gerçekten, o şehre ebeveyni için para kazanmak, eve düzenli aralıklarla para göndermek niyetindeki bir genç olarak gider. Fakat, yiyecek ve ev kirasının gelirin büyük bir kısmını tükettiğini, eve gönderecek için çok az parasının kaldığını kısa sürede görür. Şayet şehirde kalır ve daha yüksek gelir getiren bir sanat öğrenirse belki evlenebilecek ve bir şehirli olarak yerleşebilecektir. Daha sonra, köydeki akrabalarının ziyaret veya iş için şehre geldiklerinde, ücret ödemeksizin kendilerini barındırmasını ondan beklediklerini de göreceklerdir; bazen çocuklarını okul için şehre onun yanına gönderirler, veya o bazan şehir gençliğinin disiplinsizlik-

(31) Bu bölümde meslektaşım Irving Kaplan ile tartışmalarından çokça faydalanılmıştır.

leri ile bozulmalarını önlemek için çocuklarını köye gönderir.

Köy hayatından şehir hayatına geçiş devresinde canlı kalmayı becerdiği taktirde bu akrabalık sorumlulukları sistemi birçok tesire sahiptir: Sınıf farklarının ortaya çıkışını yavaşlatır, çünkü zenginlerin diğer daha fakir olanlardan çok kendi akrabalarına yardım etmeleri beklenir; şehir ve köy hayatı arasındaki farklılıkları bulanıklaştırır, çünkü onlar arasındaki mübadeleleri canlandırır; işsizlik ve hastalık zamanlarında yardımlar temin eden sosyal bir güvenlik sistemi vazifesini görür. Özellikle geçiş devresi süresinde köyde büyütülen fertler şehir hayatının icaplarına uymaya çalışırlarken yardım için ailelerine dayanmak durumundadırlar. Jean Comhaire "Ekonomik Değişme ve Geçiş Aile"(32) adlı yazısında bu konu üzerinde önemle durur ve belirli aile bağlarının devam eden ağırlığına işaret eder. Gerçekten, bunun geçiş devresinden sonra da devam edeceğinden şüphelenir, fakat onun öne sürdüğü esas delil, kısmen şehir, kısmen de köy hayat şeklini gösteren davranışlarla ilgilidir. Belirtir ki, başlık yine çoğunlukla sığır-koyun olarak verilmeye devam eder ve şehir sakinleri, hayvanların bakımı için köydeki akrabalarına bağımlıdır. Comhaire, genç ekleğin genellikle bir gelin için gerekli başlığı tamamlamak maksadıyla akrabasının yardımını beklediğini ifade eder (fakat Mair aşağıda, damadın bu başlığı kendisinin tamamlaması ve bunu tamamen para ile ödemesine artan meyli önemle vurgular). Comhaire şöyle devam eder (33).

"Belçika Kongosu'nun başgözü Leopoldville'de çekirdek ailenin ve yerli orta sınıfın genişlemesi, ücretlerin düşüklüğü ve Afrika'lı vatandaşlar için özel mülkiyetin yokluğu tarafından engellenmiştir; böylece, geniş aile güvenlik için, eğitim ve din amaçları için gerekli bir müessese olarak devam etmektedir. Kasabaya yeni gelenler ve işsizler, talihleri, işleri yoluna girdiğinde değiştiği zaman karşılığı verilmek üzere akrabalarının bazı yardımlarını beklerler. Kasabada doğan çocuklar köydeki akrabalarının yanına gönderilir, çünkü onlarda bu

(32) Annals of American Academy of Political and Social Science, 305 (May, 1956).

(33) Ibid., p. 47.

çocuklara daha kolay bakabilir, ataları tapma derecesindeki akrabalık bağlarını tanıma da dahil bütün geleneklere göre onları eğitirler. Diğer taraftan, hafi vakti yerinde çiftçiler çocuklarını daha iyi okul eğitimi alacakları Levpoldville'e akrabalarının yanına giderirler, şehirdeki sosyal hayatın merkezini mutanga teşkil eder. Mutanga, uzaktaki akrabalarında masraflara katkıda bulunmaları gereken ve hem dini törenleri hem de eğlenceleri kapsayan, bir haftalık cenaze merasimidir.

Zaman geçtikçe, akrabalık sorumlulukları daha fazla yıpranır. Bunlar, bütün müesseseleri faal bir denge içinde bütünleştiren bir köy hayat tarzından doğmuşlardır. Ücretli iş fevdi bir mesele olduğundan ve akraba grubu üyeleri, artık birbirine yakın yaşamadığından şehir bu bütünlük sayıflar. İnsan, eninde sonunda, bu ücret geliri-nin kendine, eşi ve çocuklarına ait olduğu kararına varır ve akrabalarının taleplerine karşı koyar. Bu süreç birçok saha çalışmalarının özetini olan "Afrika'lı Evliliği ve Sosyal Değişme"de L.P.Mair tarafından tasvir edilmiştir. (34).

Mevcut delillere dayanarak, bazı genel trendleri te-
bit etmek mümkündür. Bunların pek çoğu, Afrika hayatının
hemen her alanında görülebilen şahsi otoritelerinden ^{kontrollerinden} büyük
ölçüde kurtulmaya bağlanabilir. Bu, doğrudan doğruya şu
gerçekten kaynaklanır. Afrika köyü artık her üyenin diğer-
lerinin iyiniyetine bağlı olduğu ve yerleşmiş kurallara
uyarak bu iyiniyeti elde etmek mecburiyetinde olduğu, bü-
yük tehlikeleri göze almaksızın terkedemeyeceği, tecrid
edilmiş kendi kendine yeterli bir dünyaya değildir. Bugünün
Afrika'lısı, maddi ihtiyaçlarını karşılamak için aile ve
akrabalık bağlarına dayandığı kadar köy dışından temin
ettiği gelirin de dayanır ve sömürgeciler kanunlar ko-
yarak ve haberleşme kanallarını kurarak onun köyden ay-
rılmasını emniyet altına almışlar ve kolaylaştırmışlar-
dır.

Bu durumun bir neticesi de, evliliğin yaşlıların son
sözü söyledikleri, gruplar arası bir düzenlemeden çok,
giderek bir şahsi tercih meselesi olmasıdır.

(34) Arthur Philips, ed.. Survey of American Marriage and
Family Life (London: Oxford University Press, 1953),
pp.152-155.

Evliliğin ancak ödeme ile meşrulaştığı yerlerde, bu-
nu kocanın kendi kaynaklarından temin etmesi, ^{eskiye} bazen da-
ha fazla beklenmektedir. Evlilik formalitelerindeki hiz-
metler ve hediyeçlerin bir kısmının veya tamamının yeri-
ne paranın geçmesi eski günlerde mevcut olmayan bir üc-
ret unsurunu getirmiştir.

Kasabalarda bulunan aile, genellikle, çekirdek aile-
dir. Şartlar nadiren daha geniş bir akraba grubunun ya-
kın ilişkisi içinde yaşamasını mümkün kılar. Netice olarak,
"aile meclisi"nin evliliğin istikrarını sağlayan baskı-
sı zayıfladı, hatta yok oldu. Kabul edilmiş kaide ve de-
ğerleri bundan sonraki nesle aşılayacak, aile dışında
herhangi bir organizasyon yoktur, ve babalar kadim anne-
lerin de para kazanması gerektiği zaman bu ihtiyacı kar-
layabilmek bir aile için çok zordur..."

Balandier, yukarıda belirtilen kitabında, şehir fer-
diyetçiliğinin etkisi altında akrabalık bağlarının za-
yıfladığını vurgular, ve bunun akrabalık bağlarına çok
yakından bağlı olan bütün geleneksel sosyal yapıyı tah-
rip etmek eğilimini gösterdiğini ilave eder. Bir defa
şehir vatandaşı haline gelen genç insana daha önce hiç
mevcut olmayan pek çok alternatif arasından seçim yapma
imkanı verir! Hayatını kontrol eden yaşlıların otoritesi
kırılmıştır; o kendi işini, oturacağı yeri, arkadaşlarını,
eşini seçebilir. Balandier bu konuda şunları yazar (35):

"Bize göre, şehir ortamında tayin edici gerçek, fer-
din içinde yer aldığı aile yapısının kendi öz akraba
grubu ile temasını kısmen sürdürse bile tahrip edilmesi
(veya değiştirilmesidir). Çünkü, uzmanlaşmış kuruluşların
sayılarında ve yetkelliklerindeki bütün azalmalara rağ-
men, Orta Afrika'da aile yapısı hala geleneksel grupları
ve davranışları tanımlayan ve düzenleyen sosyal çerçeve
olmakta devam etmektedir. Şehir cemiyeti aileyi yerinden
oyunatarak, geleneksel kültürün bu son desteğini önce de-
ğiştirir ve sonra tahrip eder. Geniş aile gruplarının na-
sıl sadece geçici bir mevcudiyetinin bulunduğunu ve tec-
rid edilmiş çekirdek aileyi meydana getirme eğiliminde
olduğunu gösterdik. Bu, şehrin meydana getirdiği ve kalıcı

(35) Georges Balandier, Cahiers de la Fondation Nationale
des Sciences Politiques, "Sociologie des Brazzavilles
Noires", No. 67 (Paris, Amand Colin, 1955).

Kıldığı genel "ferdileşme sürecinin" parçası olan bir harekettir. Kişinin üretilen çalışması gerçeğine kadın azlığının ilavesi evliliği ve kadın-erkek ilişkilerini bir grup meselesinden çok bir ferdi mesele haline getirir. Nihayet, sosyal bağların çözülmesi, şehir insanının yalnızlığı ferdin önüne sınırlayıcı unsurlar taşımayan yeni gruplara katılmak bakımından geniş bir seçim sahası açmıştır. İşte bu ikili hareket, ailenin yayıflaması ve ferdileşme, eski kültürleri değiştiriyor."

Yeni bir monografi Şehir Afrika'sında değişen aile modeli üzerine muhtemelen diğerlerinden daha fazla bilgi verebilir: Georges Forthomme, Mariage et Industrialisation, 1957. Bu, Belçika Kongo'sunda Elisabethville'deki demir yolu iççileri üzerinde, 1952'de yapılmış bir çalışmadır. Forthomme, Baluba etrafındaki kabile halkı arasında tatbik edildiği şekil-ile doğum, gençlik, kur yapma, evlilik, boşanma ve ölüm gibi çeşitli konulardaki geleneklerin ayrıntılı tanımlarını, açıklamalarını verir ve sonra bunların herbirine tezat teşkil eden şehirdeki mevcut eğilimleri birer birer sıralar. Maalesef, onun verilerinin, bu şeylerin nasıl yapıldığını anlatan sınırlı sayıda cevap verene (denek) dayandığı görülmektedir. Çeşitli sayfalar üzerinde yetersiz bilgiler vardır; bundan başka, sıralanan özellikler şehir ailesini her zaman fonksiyon gören bir müessesese olarak göstermektedir.

Forthomme, ferdin çalınmak için dededen kalma köyden şehre gittiği andan itibaren pedergahi klan yapısının ve geniş aile bağlarının yayıflamaya başladığını işaret eder. Bununla beraber, böyle fertler çocukken öğrendiklerinin pek çoğunu takibetmeye devam ederler; esas temel değişiklikler ise tamamen şehir çevresinde doğan ve büyüyenler arasından gelir (Sh.17):

"Şehirde çocuklar klan veya kabile üyeliği üzerine kurulmayan gruplar içinde büyürler. Arkadaşlık sadece mahallede değil okulda da kurulur. Bir arkadaş belirli ortak ilgilere göre seçilir ve o kendisine güven duyulan zor zamanlarda kendisinden yardım beklenen bir şahıs olur. Onunla karşılıklı yardımlaşma bir mecburiyet değil bir sevgi gösteresidir. Bir defa bir şahıs çevresinde böyle gerçek arkadaşlar bulursa, neden onu kendi merhemetli altında tutmak amacıyla kan bağını kullanan bir grup için fedakarlıkta bulunsun. Üstelik bu, klan üyeleri ile sadece bir hizmet değişimi meselesi değildir, fakat

gerçek şudur ki, onların istedikleri yardım, genellikle kazanması çok zor olan ve bir akrabaya borç olarak verildiğinde tamamen kaybedilen para şeklidir."

"Bundan başka, yaşlılar otoritelerini tesis etmek için kan bağına kullanırlar. Fakat, bu hak ancak onu kabul eden yaş gruplarına karşı ileri sürülebilir. Bu otorite, eskiden tecrübeden kaynaklanan bütün bilgiler tarafından meşrulaştırılabilirdi, fakat günümüzde mesleki imkanlar genç bir insana en az yaşlılarınkı kadar önemli sosyal rol alma imkanı verir.

Günümüzde aile kurallarının değişen görüşleri bunlardır. Ebeveynini hariç tutmamasına rağmen, genç insan kendi ailesini eşi ve çocuklarından ibaret kabul eder. Şüphesiz klanın mistik sesi ona hala tesir eder; klanın evlilik kuralları canlı olarak devam eder ve kimse bazı tabulara karşı gelme cesaretini gösteremez, fakat eski sosyal sistemin temelini teşkil eden kurallar artık moda dışı geçmiş olarak görülüyor ve yavaş yavaş terk ediliyor.

Şehirde doğmuş-büyümüş olan, kabilesi ne olursa olsun, klan dışındaki işi sayesinde kazandığı bağımsızlığından gurur duyar. Klan artık pek hesaba katılmaz, önemli kararlarda babası ile istişare ederse de bu sadece bir saygı gösterisidir, çünkü babasının görüşünün kendisinden farklı olduğunu önceden bilir ve kendi eğilimlerini takip eder. Gençlerin, ebeveynlerinin muhalefatlerine rağmen evlenmeleri hiç de nadir değildir"

Forthomme, Afrika'da şehir kadınlarının köy kadınlarına oranla evlilikten önce ebeveynlerinden, evlilikten sonra da kocalarından daha fazla bağımsızlık istedikleri ve aldıkları konusunda diğer Afrika Hayatı gözlemcileri ile aynı fikirdedir. Genellikle şehirde bir kadın azlığı mevcuttur, bu onlara artan şekilde pazarlık gücü kazandırır; kocaları uzakta işte iken, gündüzleri diğer erkeklerle ilişkileri, evliliğinden tatmin olmayan kadınlara yeni eş bulmada kolay alternatif sağlar; bir satıcı, bir fahişe, bir hizmetçi veya fabrika işçisi olarak geçim temin etme imkanı bir kocaya sahip olmanın ekonomik mecburiyetinden kadını kurtarır. Bütün bunlar, kolay boşanma hakkı da dahil, kadının daha ileri derecede bağımsızlık elde etme demektir.

Şehirde farklı kabile gruplarından genç insanların birbirine karışması kabileler arası evliliğe götürür. Fortlomme, 2,000 örnek evli çiftten % 17 sinin kabile çizgisini aştıklarını belirtir, bu oran çeşitli çalışmalarda verilen diğer bazı şehirlerdeki oranlardan daha yüksektir. Çok açıktır ki, kabile adetleri değiştiği müddetçe, karışık evlilikler mevcut ihtiyaçlara ferdiyetçi uyumu getirecektir.

Literatürde ele alınan en çok kültür değişmesine uğramış Afrika örneği Güney Afrika Birliğinde, Natal, Durban'da hükümetin toplu yerleştirmeye tabi tuttuğu Zulu'lardır. Baumanville projesindeki ailelerin 118 inin hemen hepsi ile H.B. Pollack'ın yöneticiliği altında Natal Üniversitesi Sosyal Araştırma Enstitüsünden bir grup tarafından 1954 te mülakat yapıldı; bu rapor 1955 te Hallenbeck tarafından yayınlandı (36).

Baumanville halkı, köy kültürü ile bağları zayıflamış, oldukça şehirleşmiş, eski ve yerleşik olmasına rağmen geniş aile şeklinde yaşamaya devam etmektedir. Bunlar arasında geniş aile sistemini geçerli olduğuna dair bir hüküm vermenin, istatistikler öyle icab ettirse dahi, doğru olmadığı kanaatindeyim. İstatistiklere göre: çekirdek ailelerin 3/4'ü (ev kiralayan çekirdek aile) akrabalarıyla birlikte oturmaktadır. Geri kalanların yarısı kadar bekar yarısı da (genellikle çocukları ile birlikte oturan) evli çiftlerdir. Sadece iki odaya ve bir de arkaya eklenmiş geçici kapı saçağına sahibolmasına rağmen ortalama bir evde 6-8 kişi oturur.

Yazarlar, Durban'da ki büyük nüfus fazlalığı, akrabalarını yanlarına almak için halk üzerinde baskı yaptığını ve normal bir evde her odaya 3-4 şahsın düşeceğini kabul eden bir kültürel normun doğduğunu belirtirler. Yer için bu baskı ve ilaveten aile mensuplarını ağırlamak konusundaki eski gelenekler geniş aile görünümüne yol açar. Bununla beraber bu evler yer yokluğundan doğan pratik sebeplerle meydana getirilmiş ve bunlar,

(36) Wilbur C. Hallenbeck, ed. (for Pietermaritzburg University of Natal), The Baumanville Community: A study of the Family Life of Urban Africans, Institute for Social Research (Durban: University of Natal, 1955).

akrabaların belirli sınıflarının birlikte yaşaması ve belirli ekonomik işlerde işbirliği yapması normuna dayalı geniş aile fonksiyonunu görmemektedirler. Gerçekten şehirlerde ev işlerini ve kiraya paylaşma düzenlemeleri geniş miktarda mevcuttur ve bu açık kültür kalıbının eksikliğini gösterir. Bana öyle geliyor ki, Baumanville'deki durum Amerikan şehirlerinde siyahların gettolarında geçerli olan duruma benzemektedir: Çok büyük kalabalık ve buna esnek uyum, fakat bir geniş aile kurumu değil, çünkü bir çekirdek aile müstakil eve gücü yettiği anda bunu temin etmeye isteklidir.

Baumanville'de başlık (Hıristiyan usulu evlilikle birlikte) bir nakdi muamele haline gelmesine rağmen, devam ediyor. Bunun erkek çocukların evliliği üzerinde gerekli parayı kolayca biriktiremeyecekleri için, geciktirici bir tesiri olur. Erkeklerin evliliği için ortalama zaman 26-30 yaşlarıdır, ve bu kadınlar için 5 yıl daha erkendir. Evlilik yaşının gecikmesi sebebiyle gayri meşru çocukların sayısında büyük artış gözükmektedir ve insanlar rahatsız olmalarına rağmen bir çözüm de bulunmamaktadır.

Afrika şehirleri üzerine çeşitli raporlar cemiyet ve obeveynlerin büyüme çağındaki gençler üzerinde zayıf kalan kontrollünden bahsetmektedirler. Özellikle ilk nesil şehir aileleri arasında, genç insanlar kendi ebeveynlerinin normlarının gelecek için yol gösterici olarak çok yetersiz kaldığını hissederler. Bu gençler, çeteler halinde caddelerde dolaşır ve otoriteyi hiçe saymaları ile yaşı nesli çagırtırlar. Fakat bu raporların hiçbiri büyüüpte normal bir iş tuttuklarında bu gençlere ne olduğunu bize anlatmıyor; bu çalışmaların hiçbiri isyancı gençliği ebeveynlerini sayan, gözetem gençlikle karşılaştırmıyor. Bu sonrakilerin, ailelerindeki ebeveynler şehir hayatına çok daha iyi uyum yaptı da bu sebeple çocukları için daha gerçekçi bir örnek olarak hizmet ettiler? Şehir hiyerarşisinin farklı dereceleri ve şehirleşmenin farklı derecelerindeki aileleri temsil eden alt örneklerle, büyümenin çeşitli basamaklarından geçerlerken şehirli grupların incelenmesine dayanan gelişimin son, olgunluğun ilk yıllarının dikkatli bir analizi doğmakta olan şehir kültürünü anlamamızı çok kolaylaştıracaktır.

Önceki çalışmaların aksine, 1952'deki "Kesintisiz şehirleşme, Bir durum çalışması" isimli kitabında Oscar Lewis, Mexico City'deki yeni şehirler üzerindeki gölem-

leri buraya kadar gördüğümüz temayüllere ters düşmektedir. Amerika'da yapılan araştırmaların, şehre göç eden çiftçilerin genellikle kaçma ve boşanma sonucunu doğuran aile uyumsuzluklarına (disorganization), ebeveyn otoritesine karşı çocuk suçluluğuna yol açan gençlik isyanlarına ve ruh hastalıklarına sebep olan şahsiyet bunalımlarına (disorganization) maruz kaldıkları şeklinde gözlemlerinin tam aksine bilgiler verir. Lewis, daha önce teferruatlı olarak incelediği Tepoztlan köyünden başkente göçen 69 aile ile görüştü, mülakat yaptı. Bunlara, 1910 devriminden önce gelenler gibi daha sonra gelenler de dahildir; ve bunlar meslek itibarıyla yüksek meslek sahiplerinden müstahdemlere kadar sıralanırlar. Lewis bulguları aşağıdaki şekilde sıralar (sh.40-41):

"Mexico City'de Tepoztlanlar üzerindeki çalışmamızda, Meksika'lı köylülerin Amerikan çiftçi ailelerinden çok daha kolaylıkla şehir hayatına intihak ettiklerini tesbit ettik. Nesiller arasındaki uzlaşmaz farklılıklara veya kültürel çatışmaya, kopukluk veya bozukluğa ait çok az delil bulunmuştur... Aile hayatı Mexico City'de güçlü olarak devam ediyor. Aile dayanışması ve geniş aile bağları şehirde artıyor, ayrılma ve boşanma daha az meydana geliyor, anne veya çocukların terkedilmesi, kişilerin yalnız yaşamaları veya irtibatsız ailelerin bir arada yaşamaları gibi olaylar yoktur."

Bu bulgular yeni şehirliler arasında çoğunlukla görülen dağınıklıkla nasıl bağdaştırılacaktır? Lewis bazı izah yolları getirmiştir, ben de bazılarını ekleyeceğim.

1-Lewis'in örneği özel bir örnektir. Tepoztlan Mexico City'den otobüsle sadece iki saat tutar. Ve köyün uyumlu sosyal yapısı, şehirlilerin köy hayatına devam eden bağları tarafından şehre yansıtılmıştır: Şehirde oturanların yarısından fazlasının halen köyde evleri vardır, gidis gelişler yaygındır.

2-Meksika köy aile sistemi şehir ihtiyaçlarını, Afrika köy ailesinden daha kolay karşılar ve böylece halk şehre göçtüğünde daha az değişme meydana gelir. Meksika köy ailesi esas olarak çekirdek ailedir; geniş akrabalık ve üyin akrabalığı arasında karşılıklı işleyen yardım yolları vardır, fakat bunlar esnekler ve şahsi zevke göre tercih imkanları vardır. Ticaret ve çiftçiliğin temel ekonomik fonksiyonları, bağımsızlık duyguları kuvvet-

li ve şahsi kazanç ve para piyasası konusunda esaslı tecrübelerle sahip olan çekirdek aileler tarafından yerine getirilir. Ekonomik durumun mücadele ettiği sürece hane çekirdektir: Tepostlan'daki köy ailelerinin % 70'i ve Mexico City'deki Tepostlan'luların % 67 si çekirdek aile yapısı içinde yaşarlar. Bundan başka, Lewis bize, birçok ebeveynin şehir ihtiyaçlarına karşı muhtemelen gösterdikleri, çocukları ile organik bağlarını muhafaza etmelerine imkan tanıyan uyumdan söz etmektedir.

3-Göçmenlerin çoğu Meksika'nın esas itibariyle bu birbirine benzeyen aile ve dini gelenekleri bulunan kırsal bölgelerinden gelen Meksika şehrinin homojenliği, dini inançları birbiriyle çatışan çok sayıda yabancı göçmeni bulunan Amerikan şehirleri ile ve tam şehirlî kültür kalıpları geniş çaptı Avrupa'lı davranış tarzlarının taklidinden ibaret bulunan Afrika şehirleri ile büyük tezat halindedir.

4-Afrika'da, Amerika'da veya Meksika'da olsun, bütünleşme (disorganization) ilgili istatistikler köy ve şehir arasındaki farkları mübalağa ederler, şehirde kayıtlar çok daha iyi tutulmaktadır, bu sebeple daha çok boşanma, daha çok çocuk suçluluğu ve daha çok ruh hastalığı kayıtlara geçmektedir. Amerika'da olduğu kadar Meksika'da da şehir ve köy istatistikleri arasında aynı farklılıklar vardır; Aile uyumsuzlukları üzerine Amerikan Milli istatistikleri ile Mexico City'deki dayanışma içindeki ailelerden alınan küçük örneklerin karşılaştırılmasından neticeler çıkaramayız.

5-Amerikan şehir aileleri üzerinde yapılmış durum çalışmaları oldukça azdır ve bunlar genellikle orta-sınıf bakış açısından değerlendirilmişlerdir. Netice olarak orta sınıf gözlemciler tuhaf görünen gençler; belirli seksüel davranış kalıpları, belirli karşı koyma davranışları veya yetişkinlerin belirli davranış kalıpları illa uyumsuzluğu değil, kültür kalıplarındaki farklılıkları gösterebilir.

Özet olarak, buraya kadar ki delillerin genel bir modeline kurulmasına yettiği bence açıktır, fakat, bu modelin geçerli olduğu şartları ayrıntılı olarak belirlemeliyiz, Model birçok kültürde belirtilen eğilimlerin bir soyutlanmasıdır: Aşlında, her durum genel eğilimlerle mahalli geleneklerin bir bileşimidir-soyutlamanın mahiyeti icabı gerçeğin bazı yönlerin vurgulamak için yine aynı gerçeğin başka yönleri ihmal edilir-.

Şehir ailesi çekirdek aileye doğru gidiyor;hanımlar önemli miktarda bağımsızlığa sahiptirler ve seksüel eşitliğe doğru bir temayül vardır;genç erkekler şehirde gezmek,arkadaş edinmek,kendi mesleklerini ve hanımlarını seçmek için yeterli hürriyete sahiptirler.Şimdi köy ailesi kalıplarının şehirdeki bu aile biçimleri ile farklılık arzettiği yerlerde insanlar ilk defa şehre göçtükleri zaman ve sadece eski aile biçimlerinden kopmak için değil,yenilerini kurumsallaştırmak için zaman bulana kadar bir kültürel şok ve gerginlik olacaktır.Bu yeni aile biçimleri şehrin ekonomik hayatından doğar (eskilerin de köy ekonomik hayatından kaynaklandığı gibi) ve ancak;insanlar istikrarlı bir kariyere sahip olduklarında yeni istikrarlı aile hayatı kurmaları mümkün olacaktır.

Mair'in Afrika aileleri üzerine raporunda belirttiği gibi (Sh.155):

"Kasabalarda...çoğu gözlemciler evlilik ve aile hayatı idaelinin mevcut olduğuna ve bunu elde etmek için genellikle büyük gayret saffedildiğini tesbit ettiler.Şayet gayri meaşrâ beraberlikler hoşgörü ile karşılanırsa bile resmi evlilik hâlâ ideal olarak görülür;evler gecekonduların ortasında bile temiz tutulur,çocuklara olabildiğince iyi bakılır.Daha yüksek yaşama standartlarının elde edilebilir olduğu yerde evlilik daha istikrarlıdır,kadınlar evde kalır ve çocuklara bakarlar, çocuklarda düzenli olarak okula giderler.Tabii olarak buradaki sonuç,ahlâkın iyiye teşvikinde olduğu kadar Afrika'da ki sefaletin bertaraf edilmesine bağlıdır.

Yaşlılar hakettikleri zaman gençler onları sayacaklardır.Köy kültüründe,yaşlılar çiftçilik usullerinde ve kutsal ve dindışı pekçok meselede bilgedirler;buna ilaveten,onlar çocuklarının geleceği için hayatı olan toprağı kontrol etmektedirler.Şehirde,köylerden gelen orta sınıf göçmenler,şehir hayatı konusunda kendi çocuklarından daha az şey bilen cahil durumundaki insanlardır.Fakat ebeveynler şehir hayatına uyum gösterdiklerinde,istikrarlı bir geliri olan iyi bir iş bulduklarında,şehirdeki okulda eğitim gördüklerinde yine çocukları için etkili örnek rolü oynayabilirler.Nihayet ortaya çıkan orta sınıf ve çalışan sınıf kültürleri şehir ortamında çekirdek aile içinde yeni bir istikrar meydana getirirler.

Gerçekten, çekirdek ailenin ekonomik olmayan fonksiyonlarının şehirde kuvvetlenmesi muhtemeldir. Meselâ, neşapçı ve gayri şahsi olmaya doğru giden bir ortamda temel duygusal sıcaklığı ve desteği veren bu gruptur; şahsiyet teşekkülüne dair çağdaş teoriler yaygınlaştıkça, daha şuurlu ve düzenli hale gelen sosyalleşme ajanıdır, öncüsüdür; bunlar tüketim faaliyetlerinin merkezidirler ve çalışma gününün uzunluğunun azaltılması ile beraber önemleri artar; ve orta ve üst sınıfın pek çok mensubu için, müşterileri ağırlamak, karşılamak görevlerinde baba-ya yardım ederek karier sorumluluğunu paylaşan gruptur.

Şehir ailesi köy ailesinden daha küçük olma temayülündedir. Köyde çocukların büyümesi daha ucuza mal olur, yer ucuzdur, yiyecek kendi tarlasından yetişir, reemî eğitim de pek gerekli değildir. Genç yaştan itibaren köy çocuklarının işe katkılarının değeri aileye maddî külfetlerinden fazladır. Fakat, şehirde çocukların büyümesi daha pahalıdır geç yaşlara kadar para kazanmaya başlamazlar. Özellikle, orta sınıflarda, ekonomik ihtiyaçların (gösteriş için tüketim dahil) gelirleri aştığı durumlarda çocuklar bir yük olurlar ve ebevyenler memnuniyetle doğum kontrolüne yönelirler.

Ben, ferdi işlerin ve coğrafi ayrılığın çekirdek ailenin ötesindeki yakın akrabalık dayanışmasının parçalanmasında anahtar unsurlar olduklarını vurguladım. Fakat bu iki kuvvet şehir hayatında tesirlerini eşit olarak icra etmezler. Şehir proletaryası (bir defa istikrar kazandıktan sonra) coğrafi bakımdan orta sınıftan daha az hareketli olmak temayülünü gösterir; çalışan sınıftaki kardeşler aynı bölgede büyürler ve evlendikleri zamanda çocuk bakımında, ev işlerinde olduğu gibi dayanışmayı canlı tutan yardımlaşmayı sürdürürler. Bu karşılıklı yardımlaşma sosyal hareketliliğin mevcut olmadığı sürece uzun zaman yürür: Şayet kardeşlerden biri orta sınıfa tırmanır, birbirlerine eşit olarak karşılık verme imkanı kaybolur, daha az başarılı kardeş kendini daha başarılı olanın yanında beceriksiz hisseder ve dayanışma azalır. Böylece, sosyal hareketlilik coğrafi hareketliliğe benzer bir tesir gösterir.

Aileye ait işler, genellikle kardeşler ve nesiller arasında bağ vazifesini görür. Özellikle, üst sınıfta olduğu gibi, büyük mülk varsa akrabalık dayanışması güçlü olarak devam etme ihtimalindedir.

Diğer bir deyimle, "şehir hayatı aileyi etkiler" şeklinde kestirmeden bir ifade sadece yaklaşık bir anlatımdır. İnsan tesir iora eden şehir süreçlerini özel olarak belirtmeli ve onların farklı gruplar arasında farklı güçte işlerliğe sahip olduklarını farketmelidir. Bütün şehirler aynı değildir.

ORGANİK DAYANIŞMA

Durkheim, 1893'te Toplumda İşbölümü "The Division of Labor in Society" (37) isimli eserinde Sosyal Dayanışmanın iki türü arasında bir ayırım yaptı. Basit köy ve halk toplumlarını bir arada tutan birtakım benzerliklerdir: Görevlerde çok az bir ihtisaslaşma vardır; herkesin nasıl davranacağını gösteren bir tek, birleşik, homojen ve kutsallaşmış kültür vardır; yüz yüze ilişkiler (dedikoduya da denebilir) dayanan ve sapanları yola getiren çok güçlü bir kamu oyu mevcuttur. Bu tür sosyal bağlılığı (Cohesion) Durkheim "Mekanik Dayanışma" olarak nitelendirir. Küçük bir cemaatte bir insanın hayatının diğerlerine benzemesi ve gelenekler üzerine kurulu bu dayanışma değişme göstermez, kendi kendini devamlı olarak tekrarlayan kuvvetli fakat durgun bir cemiyet meydana getirir.

Çağdaş toplumlar bu tür vasıtalarla bir arada tutulmazlar. Bir insanı diğerinden farklı yapan, girift bir işbölümü vardır; insanlar, hesapçılığı ve akılcılığı teşvik eden bir üretim ve değişim sistemine bağlanmıştır; kutsallaşmış gelenekleri zayıflatan sürekli bir ekonomik ve sosyal değişim mevcuttur. Durkheim, işbölümündeki bu giriftliğin her insanı kendi komşusuna eskiye kıyasla daha fazla bağımlı yapacağını; küçük ve önemsiz bir işte ihtisas sahibi olan kimsenin kendi kendine yeterli olmayacağını belirtir. İşte bu birbirine bağımlılık yeni bir Sosyal Dayanışma biçiminin şartlarını hazırlar ki Durkheim buna organik Dayanışma demektedir. Şimdi bunun unsurlarını inceleyelim.

Organik Dayanışma kısmen pazar yerinde birbirine bağlı olma gerçeğine dayanır. Sabah kahveni yetiştiren Brezilya'lılar ile, otomobilini yapan Detroit'te montaj

(37) Emile Durkheim, The Division of Labor in Society, George Simpson, trans. (New York: Free Press, 1947).

hayatındaki işçilerle,benzinimi temin eden Standart Oil şirketinin dünya çapındaki teşkilatının üyeleri ile aramda irtibat vardır.Normal durumlarda,benim bu şahıslarla münasebetim şahsi değildir;beni onların hayatları değil malları ilgilendirir.Objektif olarak,onlarla bir ortak kaderi paylaşabilirim,fakat subjektif olarak kendimi onlarla müşterek bir hüviyet içinde göremem.Birbirimize karşı tavırlarımız şahsi kazanç ve akılcı hesap tavırlarıdır;münasebetlerimize ise fiyat rekabeti hakimdir.

Bununla beraber,pazaryeri bağları yüz yüze temasların devam etmesiyle şahsileşebilir.Mahalli benzin istasyonunun sahibini tanımaya başlar ve onun sıhhati ile de ilgilenirim.Yalnız başıma değil,fakat bir ekiple ve ekip arkadaşlarımla çalışırım ve onlarla ortak meekte birleştiğim kadar fert olarak ta karşılıklı münasebet içine girmiş olurum.

Ve insanlarla pazar ilişkilerine dayanmayan bağlarım vardır.Ailem en önemli ilgi merkezimdir;mahalli bir cemaat içinde yaşarım ve hayatımın komşularımın hayatları ile içiçe olduğunun farkındayım;müzik,kitap gibi serbest zaman faaliyetlerine ilgi duyarım ve bu ilgileri paylaşanlarla bir arada olurum.Değer verdiğim bir hayat türünü yaşamama mücadele eden bu tip bir cemiyetin devam etmesi için uğraşırım.Aidiyet duygumu yakın çevremden milletime,ulusumun dostlarına,bütün dünyaya ve bütün insanlığa genişletebilirim.

Böylece,organik dayanışma pekçok parçadan oluşan karmaşık (complex) bir şeydir.Parçaların nasıl bir araya gelip bir bütün meydana getirdiğine dair araştırmalar pek azdır,fakat daha önemli bazı unsurlar anahtarları ile aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- 1-Pazarda birbirine bağlılık.
- 2-Dürüetlük,akte uyma,yeterlilik gibi pazar ilişkilerini düzenleyen normlar veya"oyun kuralları"
- 3-Pazarda faaliyet gösteren firmalar içindeki davranışları düzenleyen "oyun kuralları";yani,kendini teşkilatın menfaatlerine vakfetmek,otoritenin uygun iş alanlarıyla sınırlandırılması,teşkilatın menfaatleriyle çatışan şahsi menfaatlerin bertaraf edilmesi gibi bürokrasi kaideleri.

- 4-Öretmenler veya doktorların meslek ahlaki veya vasıflı makinistlerin sanatkarlık aşkları gibi her bir guruba uyan bir alt kültür meydana getiren meslek prensipleri.
- 5-Mahalli cemaat içinde ve işyerinde fonksiyon gören yüzyüze gruplar.
- 6-Cemiyetteki mesleki veya bölgesel kesimlerin meselelerini ele alan organize olmuş Menfaat grupları.
- 7-Rekabet halindeki zat menfaatleri kontrol eden ve düzenleyen meşru devlet kurumları.Bunların birbiri ile muhtemel çatışmalarının önlenmesi bakımından alınan muayyen kararların içeriği ne olursa olsun,hukukun üstünlüğüne inancın gelişmesi.Hukuki bir karar alınırrsa,bizim şahsi menfaatlerimizi zedelese de bunu kabule kendimizi mecbur hissetmeliyiz.
- 8-Cemiyetteki hayat seviyesi hakkında bütün mensuplarınca paylaşılan nihai değerler.
- 9-Ortak kaderin bilinçli şekilde farkına varma ve böylece müşterek menfaatleri paylaşmak için bilinçli bir istek.
- 10-Uzun vadeli değerlere,şahıs veya grup menfaatlerine ve günlük olaylar hakkındaki bilgiye dayanan organize olmuş bir kamu oyu.Wayın organları fikirlerin oluşturmasının öncüsüdürler.

Organik Dayanışma üzerine kurulu olup ve pürüzsüz olarak işleyen bir cemiyet bu unsurların hepsini şu veya bu şekilde bir bütün halinde birleştirmelidir.Bu bütünlüğün,bir köyün Mekanik Dayanışmasından oldukça farklı olduğu aşikardır.Bu kalite farkı öyle büyüktür ki,şehirleri analiz ederken kırsal modellere dayanmaktan kaçınmamız gerekir.Şehir toplumuna köyde şekillenen gözlemlerle bakanlar onu gayri insani sayacak kadar gayri şahsi,neredeyse çökeceğine ve medecek kadar bütünleşememiş (disorganized)(38),ruh hastası kitleler üretecek kadar

(38) "Disorganization" kavramı risklidir,çünkü kendisine kıyas edilmesi gereken "organization" kavramı açıkça

insan tabiatını tahrip edici görmektedirler. Buna inanmıyorum. Şayet perspektifinizi tersine çevirip bir şehirlili gözlüğü ile bakarsanız, köyü, herkesi aynı kalıp içinde şekillendirdiği için şahsiyetsizleştiren, insanın meydana getiriciliğini ve yenilik getirme hassalarını körleten, pekçok insanın emeğinin bir azınlığın yararına sömürülmesini sağlayan, hayatta hiç bir zevk bırakmayacak kadar katı bir şekilde organize olmuş ve muhafazakâr bir yer olarak görürsünüz. Bir basmakalıp görüş (Stereotype) diğeri kadar kötüdür(39).

belirlenmemiştir. Özellikle, sosyal değişim üzerinde çalışıyorsak dikkatli olmalıyız. Bu kavram, Redfield'in tanımında olduğu gibi, kültürün çeşitli kesimleri arasında yakın ilişki yokluğunu mu kastediyor? O zaman, sıhhatli bir bütünleşmenin standardı nedir? Kompleks bir şehir kültürü, iyi organize olduğunda, basit bir köy kültürüne göre daha fazla alternatifler gösterecektir. Bu kavram ferdi davranışlar üzerinde sosyal kontrolü mü kastediyor? O zaman, verilmiş cemiyet tipinde ve onun çeşitli kesimleri arasında homojenliğin uygun standardı nedir? Ameriken şehir hayatı bazı gözlemcilerle göre organizesizdir, bazı gözlemcilerle göre ise çartlara haddinden fazla intibak kabiliyeti göstermektedir.

- (39) Basitleştirmek amacıyla, şehre karşı köyü koydum. Elbette, bir cemiyetin şehirleşmesi bir derece meselesidir. Şehirleşmenin ilk safhaları sınırlı bir iş bölümü, kısmen gelişmiş sınıf hiyerarşisi, -Birçok Afrika şehrinde olduğu gibi- daha üst seviyedeki Meksika cemiyetinden oldukça farklı bir sosyal sistem meydana getirecektir. Fakat, tabloda ki gri tonların tanımlanmasını okuyucuya bırakıyorum.

ARAŞTIRMA METODLARI

Sadece araştırma usulleri üzerinde birkaç küçük görüş belirtmek için yerimiz kaldı. Yukarıda tartışılan kitapların pek çoğu yeni şehirler üzerine yapılan sosyal çalışmalardır. Bu çalışmalar belirli bir anda geçerli olan durumu tasvir etmeyi hedef alırlar. Oralarda ne kadar insan vardır, yaş ve cinsiyet dağılımı nedir, ne kadarı evlidir, nerede doğmuşlardır, şehirde ne kadar kalmayı düşünürler, köylerine para gönderirler mi v.s.? Bu çalışmalarda genel teorinin kurulması bakımından merkezi önem taşıyan değişme süreçleri üzerinde sadece dolaylı olarak durulur. Genel teori kurmak bakımından önem taşıyan veriler, belirli bir anda hangi oranda insanın yeni şehir hayatını benimsemiş görüldüğüne dair veriler olmayıp, bunlara şehir hayatını benimseten süreçlere ve bu bağlanma neticesinde maruz kaldıkları değişimlere dair verilerdir. Bu gibi değişme süreçlerini anlamak için temsil kabiliyeti yüksek bütün şahıs tiplerini içine alacak bir örnekleme şemasına göre seçilmiş, aşağıdaki değişkenlerin çeşitli bileşimlerine göre tanımlanmış, çok sayıda detaylı örnek çalışmaya ihtiyacımız vardır: Şehirde oturma süresi, şehirde doğanlara karşılık köyde doğanlar oranı, köy hayatı ile devam eden bağlar, eğitim, meslek. Bu örnek çalışmalar hayat hikayeleri şeklinde kurulmalı ve davranışlar, normlar, duygular üzerinde bilgiler toplanmalıdır.

Sosyoloji ve Antropolojinin geleneksel metodlarının aynen uygulanması yetersiz kalacaktır. Meselâ, antropolojist bir "cemaat" (Community) arar genellikle. Şayet şehre giderse, köy toplumuna benzeyen bir yeri incelemek alışkanlığı ile çalışmalarını şehirdeki küçük bir yerleşim bölgesine tekeşif etmesi muhtemeldir. Bununla beraber, yanılacaktır, çünkü şehrin bir mahallesi insanlar arasında önemli noktalarda ilişkiler bulunan bir geçekonda, mahallesi olsa bile-köyün renksiz bir taklidinden başka bir şey değildir. Erkekler (ve kadınların bir çoğu) işe gitmek, çocuklar okula gitmek için mahallenin dışına çıkarlar, ekonomik, sosyal ve dini hayat o mahallede merkezleşmemiştir. Çalışan sınıf için fabrika da mahalle kadar bir cemaattir, ve orta sınıflar için nadiren tek bir coğrafi bölge üstüne temellenen grup bağları şebekesi cemaate ait pek çok görevleri görür. Şehir hayatının esası şudur; şahıslar arası ilişkiler birçok fonksiyon ve grup üzerine kurulur ve bütün bunlar tek bir coğrafi bir coğrafi merkezde toplanamaz.

Geçerli sosyolojik metodları da söz konusu problemi çözmek bakımından aynı derecede sınırlıdır. Bu metodlar geniş bir örnek için, istatistiklerle ölçülmüş az miktarda değişken arasında irtibat kurarlar. Çoğu durumlarda bu değişkenler bir tek zaman noktasına aittirler. Bu gibi araştırmalarda kültür hakkında önemli miktarda ön bilginin bulunduğu varsayılmıştır; meselâ, bir Amerikan araştırmacı, kontrol örneklerinin tesbitinde doğru olarak kabul ettiği çok büyük miktarda birikmiş veriye sahiptir. Üzerinde çalışılan kültür iyi bilinmediği ve belirlenmiş şartlar altında zaman içinde değişim araştırmanın odak noktası olduğundan çağdaş araştırma metodları sınırlı kullanıma sahiptirler.

Bana öyle geliyor ki, doğru olan usul, şehirdeki sosyal yapının işbölümüne dayandığını anlamaktır. Hiyerarşinin çeşitli seviyelerinde sistematik olarak örnekler almalı ve daha sonra hayat hikayelerine dair verilerle dolu durumları (vakaları) toplamalıyız. Geleneklerin ne olduklarına bize anlatmaları için bir kaç bilgi verene (denek) dayanamayız. Çünkü gelenekler değişiyor ve bu deneklerin verdikleri bilgi kendi yakın çevreleri ile sınırlıdır. Davranışları gözlemlemeliyiz ve çok sayıda insan tipinin farklı pek çok sayıda özel durumdaki davranışlarının ayrıntılı hikayelerini elde etmeliyiz. O zaman bilimsel gözlemci genel davranış biçimlerinin tablosunu, merkezi eğilimleri ve bunlardan önemli sapmaları tasvir edecek, analiz edecek ve hatta izah edecek şekilde çizebilir. O, şehir toplumunda, bir mahalli cemaat üzerine temellenmese bile, bütünleşme olduğunu farkettiği zaman, farklı tiplerdeki deneklerin hayat hikayelerini işleyen bir bütünlük tablosu içinde bir araya toplayabilecektir. İşvereni anlamaksızın işçileri bilmenin, müşteriyi anlamaksızın esnafı, takipçilerini anlamaksızın siyasi liderleri bilmenin ne yararı vardır? İşbölümü, insanları birbirinden ayırdığı kadar bütünleştirir de, Durkheim, "Organik Dayanışma" üzerine konuşurken anlamsız kavram kullanmıyordu, ve biz de araştırma usullerini bu kavramın mahiyetine uygun olarak uygulamalıyız.

FARKLILIK TAŞIMAYAN BİR DÜNYA MI?

Nelerin bana, çağdaş endüstriyel şehirlerde bir evrensel hayat tarzı meydana getirmeye meyleden değişme süreçleri olarak görüldüğünü bu makalede vurgulamış bulunuyorum. Bu evrensel kültürün içinde gördüğüm bazı özelliklerin Amerika ve Batı Avrupa hayatının bazı yönlerinin

den ibaret olduğuna şüphe yok ve benim kendi ulusumun üstünlüğüne inanmam bunları genelleştirmeme yol açtı. Diğer kültürlerle mensup meslektaşlarımızı bu tarafgirliğimi düzeltmeye davet ediyorum.

Zannederim,önümüzdeki yıllar için araştırmacıların en büyük görevi,yaşayan toplumlar meydana getirmek için, endüstriyel medeniyetin evrensel yönlerinin mahalli geleneklerle nasıl birleştiğini sistematik bir şekilde birleştirmemize yardım edecek karşılaştırmalı çalışmaların düzenlenmesidir. Diğer bir ifadeyle, geleceğin ulusları endüstriyel hayatın zorlamaları altında hangi dereceye kadar birbirlerine benzeyecekler, ve hangi dereceye kadar kendilerine has özelliklerini koruyacaklardır?Şurası tamamen aşıkardır ki, endüstri öncesi kültürlerin, şehirleşme ve endüstrileşmenin etkisi altında köklü reorganizasyonlardan geçmeleri gerekecektir; yeni ekonomiye uyup ta eski cemiyet olarak kalmak imkansızdır. Fakat, belki verimli bir endüstriyel sistemin asgari ön şartlarının anlaşılması, geleneksel sistemlerin, yeni sistemin gerçekleri ile bağdaşabilen yönlerini kuvvetli (canlı) tutabilecek, muhafaza edebilecek planlı düzenlemelere imkan verecektir. Kendi şahsi değer yargımı ifade etmek istersem: Ümid ederim entellektüeller böyle bir düzenlemeyi yönetmede birleşirler, doğrusu farklılıklar taşımayan bir dünyadan hoşlanmazdım. Maalesef, bugün özellikle insan bilimleri sahasında pek çok entellektüel körü körüne, anlamaksızın yeni sisteme karşı koymaktadır, ve böylece yeni cemiyetin gelişmesini yapıcı bir şekilde etkileme güçlerini kaybetmektedirler.